

DUNAKESZI HELYTÖRTÉNETI SZEMLE

Dunakeszi - Alag Helyismereti Lapja

SZERKESZTŐSÉG: KÖLCSEY FERENC VÁROSI KÖNYVTÁR
DUNAKESZI, KOSSUTH LAJOS UTCA 6.

FELELŐS SZERKESZTŐ:
LÓRINCZ RÓBERT

MEGJELENIK ÉVENTE HÁROMSZOR
KIADJA A KÖLCSEY FERENC VÁROSI KÖNYVTÁR

Az első Konzum áruda megnyitása Dunakeszin

1945-ben Magyarország újjáépítésének egyik kulcsa a vasút helyreállítása volt. Az ágazatért felelős frissen kinevezett hivatalnok, Gerő Ernő kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter így fogalmazott: „Meg kell találni azt a feladatot, melynek megoldása képezi az alapját az összes többi kérdések kedvező eldöntésének. Véleményem szerint ez a feladat [...] a vasúti közlekedés újjáépítése.”¹ Gerő kellő politikai támogatást tudhatott maga mögött, hiszen Rákosi Mátyás és a kommunista párt kampányfeladatként tekintett a katasztrofális állapotban lévő közlekedési infrastruktúra rendbehozatalára. „Az újjáépítés lesz a fiatal, magyar demokrácia tűzpróbája. Erre kell most összpontosítani a magyar nemzet és a Magyar Kommunista Párt főfigyelmét” – jelezte Rákosi, az MKP vezetője az országos pártértekezlet 1945. május 20-án tartott ülésén.²

Az újjáépítéshez azonban a vasutasok ellátását is meg kellett oldani. Gerő Ernő szerint „gondoskodni kell a vasutasok, a főműhelyek, a vagon- és mozdonygyárak munkásainak és alkalmazottainak minimális ellátásáról élelemmel, ruházati cikkekkkel, lábbelivel stb. Ezt meg kell tenni, szükség esetén, még egyes más iparágak rovására is.”³

A fentiek jegyében hamarosan szövetkezeti boltokat nyitottak szerte az országban, az elsőt – a miniszter jelenlétében – 1945. június 16-án Dunakeszin, a műhelytelepi kultúrház oldalsó bejáratával szemközt. (A megnyitó dátuma ezidáig mind a politikatörténeti, mind a helyismereti könyvekben tévesen jelent meg.)⁴

Gerő Ernő, aki a vasút újjáépítésének levezénylésével – valamint ennek apró részleteként a szövetkezeti bolthálózat megteremtésével – „legitimálta saját második helyét is a párton belül”,⁵ az áruda megnyitján kívül még legalább kétszer (mindkét alkalommal Rákosival) megfordult a dunakeszi MÁV-főműhelyben.⁶ Az egyik alkalomról mozgókép is készült, melyen a háború utáni település néhány apró részlete is látható.⁷

Lapszámunk 2-3. oldalán a Magyar Távirati Iroda tudósításából közlünk részleteket az első MÁV Konzum Szövetkezeti áruda dunakeszi megnyitásáról.

(Májner Tamás)

A fenti bevezető jegyzetei lapunk 3. oldalán találhatók.

TARTALOM:

Az első Konzum áruda megnyitása Dunakeszin	1
Gerő Ernő kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter jelenlétében nyílt meg az első vasutas konzum-szövetkezet Dunakeszi-Alagon ...	2
ÁGOSTON András	
A dunakeszi Szent Mihály-plébánia templom leírása	4
KEREKES Dóra	
Útleve a lábasjóságnak - marha levelek Dunakeszin	9
MÁJER Tamás	
Az alagi diplomataistálló vezetői 2. rész, Báró ternovai Stipsicz István	10
KEREKES Dóra	
Advent és karácsony a pincében Faludi (Fieszl) János dunakeszi plébános emlékei 1944. november-decemberéről	12
VARGA István József	
Az Alag-Dunakeszi Református Egyház története, 7. rész 1930-1936	15

SZÁMUNK SZERZŐI:

ÁGOSTON András - történész, művészettörténész
 KEREKES Dóra - történész, a Révész István Helytörténeti Gyűjtemény vezetője
 MÁJER Tamás - könyvtáros
 VARGA István József - református presbiter

DUNAKESZI HELYTÖRTÉNETI SZEMLE

Dunakeszi-Alag Helyismereti Lapja

Megjelenik évente háromszor,
 1000 példányban
 Alapító szerkesztők:
 Csoma Attila és Lőrincz Róbert
 Felelős szerkesztő:
 Lőrincz Róbert
 Szerkesztő: Kerek Dóra
 Kiadja a Kölcsey Ferenc Városi Könyvtár
 Dunakeszi, Kossuth Lajos u. 6.
 Felelős kiadó: Lőrincz Róbert
 Nyomdai előkészítés:
 Preysing Frigyes
 Nyomda: Raszter Nyomda Kft.,
 Budapest
 ISSN 1789-9230
 E-mail: lorincz@mail.dkvyk.hu
 A lap megjelenését
 Dunakeszi Város Önkormányzata
 támogatja

Gerő Ernő kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter jelenlétében nyílt meg az első vasutas konzum-szövetkezet Dunakeszi-Alagon¹ (részletek)

Szombaton délelőtt nyílt meg Dunakeszi-Alagon az első MÁV konzum-szövetkezet. Ebből az alkalomból Gerő Ernő kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter minisztériumának főtisztviselőivel, köztük Pozsgay Gyula államtitkárral, Bánhid Zoltán MÁV-vezetővel, Karczag Imre és Kökény Mihály miniszteri osztálytanácsossal, Király Gézával, a vasutas szakszervezet elnökével, Billa Sándor MÁV-igazgatóval, dr. Vaszkó Arisztid MÁV főügyessel és Neugebauer Viktorral, a budapesti üzletvezetőség igazgatójával, továbbá a Nemzeti Színház igazgatójával és több tagjával, valamint a sajtó képviselőivel különvonaton Dunakeszire utazott, és személyesen adta át a szövetkezetet rendeltetésének.

A Konzum-szövetkezet létrejöttének előzménye két héttel² ezelőttre nyúlik vissza, Bánhid Zoltán, a MAV vezetője, vetette fel az eszmét, hogy a vasutasság ellátásának biztosítása érdekében keltsék újból életre a reakció által halálra ítélt vasutas-konzum-szövetkezetet. A gondolatot a kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter azonnal felkarolta, és a szervezési munkálatok elvégzésével dr. Budai Károly MÁV főtanácsost bízta meg, aki Karczag miniszteri osztálytanácsossal, továbbá Fogarassy közellátásügyi osztályvezetővel meg is oldotta a kereskedelem- és közlekedési minisztériumban immár szokásossá vált rohamütemű munkával feladatát. Munkájában igen értékes támogatást kapott Vas Zoltán polgármester, közellátási kormánybiztostól.

A Konzum-szövetkezetek célja az, hogy biztosítsák a vasutasság szükségleteit ruházati cikkekben és élelmiszerekben egyaránt, még pedig megfizethető áron, hogy így káros hatással járó túlságos béremelés nélkül is biztosítható legyen a vasúti munkásság nélkülözhetetlen munkájának zavartalan menete. A szövetkezet beszerzési céljaira eddig a minisztérium bocsátott rendelkezésre tehergépkocsikat, a napokban azonban a szövetkezet munkásai teljesen üzemképes állapotba helyeznek két öttonnás; roncsokból készített tehergépkocsit. A szövetkezet árucikkeiben részesedik az ország 140.000 főnyi vasutassága, ebből Budapesten 30-40.000. A vasutasok az árucikkeket a beszerzési áron kapják, amelyhez csupán minimális szállítási és egyéb rezsiköltség járul. E hó végéig a szombati napon megnyílt dunakeszi szövetkezeten kívül a legfontosabb vasúti munkagócok helyén még hat szövetkezet kezd meg működését. Budapesten 15 szövetkezet fog működni, és ezután kerül sor a vidéki szövetkezetek létrehozására. A szövetkezet kezdeményezése a MÁV-tól eredt, azonban a vasutas szakszervezet veszi át az ügyintézt és a MÁV csak az ellenőrzést gyakorolja majd. Gerő Ernő miniszter mondotta: Üres gyomorral nem lehet a vasutat újjáépíteni, megelégedett vasutasokra van szükség. Ez válik most lehetővé a Konzum-szövetkezetek életre hívása és üzembeállítása következtében.

Dunakeszin a különvonatból kilépő Gerő Ernő kereskedelem- és közlekedésügyi minisztert Schleicher Miklós műhelyfőnök köszöntötte, s fogadására megjelent Anton mérnök-főhadnagy is, a szövetséges ellenőrző bizottság orosz ellenőrző tisztje. A látogatók egyenesen a Konzum-szövetkezet helyiségébe mentek, ahol Nemes Ágoston, a Konzum-szövetkezetek központi beszerzője tájékoztatta őket a beérkezett árukról és az árakról. Az ízlésesen és tökéletesen tisztán berendezett csinos üzlethelyiségben cipőpasztától kezdve ruhaneműkön, tisztálkodószereken keresztül a különféle élelmicikkeig csaknem mindezt meg lehet találni, mégpedig a budapesti szabadpiaci árakhoz képest rendkívül olcsón. Egy fatalpú, de egyébként bőrből készült munkásbakancs ára például 450 pengő.

Gerő Ernő és Karczag Imre a dunakeszi MÁV konzumáruda megnyitásán (MTVA Archivum)

¹ Külföldi-Belföldi Hírek, 1945. június 16., 27-30. kiad. (A szöveget a mai helyesírással közöljük.)

² Szebenyi Sándor - feltehetőleg propagandaokokból - négy napot mond az ötlettől az első áruda megnyitása között eltelt időről. Szebenyi Sándor: *Ha lesz vasút, lesz jólét*, in: *Szabadság*, 1945. június 18., 3.

A bolt megtekintése után az üzlethelyiség előtti térségen összegyülekezett helybeli vasutasok és hozzátartozóik jelenlétében Király Géza, a vasutas-szakszervezet elnöke köszöntötte a minisztert. Megállapította, hogy a vasutasság fokozott munkával fizet a miniszter gondoskodásáért. Ezután az egyik vasutas felesége mondott pár szót és az asszonyok nevében köszöntötte meg a hathatós segítséget,³ Bánhidy Zoltán, a MÁV vezetője rámutatott arra a munkaütemre, amellyel a gondolat tetté vált [...]. Ezután Gerő Ernő kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter mondott beszédet. [...]

Gerő Ernő beszédet mond az első MÁV konzumáruda megnyitásán (MTVA Archívum)

A miniszter és a látogatók ezután a dunakeszi főműhelybe mentek. A műhelyt a háború is meglehetősen megkímélte, és ami kár keletkezett, a szorgos vasutasok már régen kijavították. Az üzem már a felszabadulás pillanatától fogva teljes lendülettel dolgozott, és munkája elismerésül az orosz parancsnokság a munkásságnak egy tehergépkocsit adományozott. Ennek a főműhelynek munkája igen jelentős a vasúti helyreállítás szempontjából, részint terjedelme, részint épségben maradása folytán.

A műhelyben Halmi János, az üzemi bizottság elnöke köszöntötte a minisztert. A műhely munkássága szerszám- és anyagihiánnyal küzdve is részt vesz a vasutas-versenyben és bizton ígéri, megküzd a nehézségekkel. Ebben nagy segítségére lesz a most megnyílt Konzum szövetkezeti bolt is.

Gerő Ernő miniszter a munkájukból elősiető két munkaruhás vasutasok öntudatos közönsége előtt is beszélt. [...] – Arra törekszünk [...], hogy a Konzum szövetkezetnek saját termelőműhelyei legyenek, amelyekből el tudjuk látni a vasutasságot ruházati cikkekkkel, cipővel és egyéb iparcikkkel, továbbá hogy a különböző vállalatokkal megállapodást létesítsünk. Az első lépések megtörténetek és arra törekszem, hogy a következő lépéseket is minél gyorsabban tegyünk meg. A lehetőségeknek azonban bizonyos korlátai vannak. Megígérem, hogy ami csak tőlünk függ, mindent elkövetünk a vasutasság helyzetének biztosítására. Eszel szemben munkát, fegyelmet, több termelést és a terveknek pontos időben való maradéktalan végrehajtását kérjük. Meg vagyok győződve arról, hogy a dolgozók és a mérnökök összefogása alapján még a határidő letelte előtt is el lehet készíteni majd sok mindent. Amelyik üzem előbb elvégzi munkáját, megfelelő

anyagi jutalomban is részesül. Mivel gyors munkájából az országnak is haszna van, legyen haszna belőle a vasutasnak is. [...] A miniszter végül a vasutasok lelkes tapsa és éljenzése közben a magyar vasutasokat és a független demokratikus Magyarországot éltette.

Ezután rövid műsor következett. Major Tamás, a Nemzeti Színház igazgatója Petőfi- és József Attila-verseket szavalt, Ilosvay Katalin Vörösmarty Mihály egyik versét adta elő, Gobbi Hilda József Attilától szavalt és Gábor Miklós szintén József Attila egyik időszerű versével lépett a hallgatóság elé.⁴ Zöldi Sándor⁵ vasutas Veres Péter egyik versét szavalta el. Az ünnepséget és a műsort a helybeli vasutas dalárda ének-száma fejezte be.

A miniszter és a többi látogató ezután a vasutasok ünnepi termébe ment, ahol Székely Mihály énekelt zongorakísérettel. Pozsgay államtitkár szólt itt még néhány szót. Utalt arra, hogy a vasutasság munkája biztosítja a jobb ellátást mind az iparcikkek, mind az élelmiszerek tekintetében.

A látogatás ezzel véget ért, s a különvonat visszaindult Budapestre.

Munkások hallgatják Gerő Ernő beszédét a főműhelyben (MTVA Archívum)

A címdali bevezetőhöz tartozó jegyzetek:

- 1 Egész gazdasági életünk kulcspozíciója a vasút, in: Szabad Nép, 1945. május 13., 3.
- 2 Rákosi Mátyás: *Harc az újjáépítésért*, in: Uő: *A magyar jövőért*, Szikra, Bp., 1950., 533.
- 3 Egész gazdasági életünk kulcspozíciója... id. mű.
- 4 A nyitás dátumát helytelenül adja meg az alábbi műben közölt MÁV-dokumentum. Pálmány Béla (összeáll.): *Dokumentumok a magyar közlekedés történetéből (1945–1949)*, Közlekedési Dokumentációs Vállalat, Bp., 1981, 90. (Források a magyar népi demokrácia történetéhez 5.) A későbbi művek ezt az adatot veszik át.
- 5 Baráth Magdolna: *Gerő Ernő, a „hídverő” miniszter*, in: Frisnyák Zsuzsa (szerk.): *Közlekedés a Kárpát-medencében. Újabb eredmények*, Közlekedési Múzeum, Bp., 2003, 181–188.
- 6 *Fogytán van a dolgozók türelme!* in: Szabad Magyarország, 1946. november 29., 2.
- 7 <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=6277>

3 Az itt név nélkül szereplő asszony Szentkúti Béláné volt. Kovai Lőrinc: „Nem ígérjük, hogy márról-holnapra minden rendejön, de a vasutasok ellátását biztosítjuk”, in: Szabad Nép, 1945. június 17., 3.

4 A Nemzeti Színház művészei néhány nappal később ismét Dunakeszin szerepeltek, 1945. június 25-én a *Tartuffe*-öt adta elő a társulat a Járműjavító színháztermében. Lásd Lőrincz Róbert, Zelk Zoltán cikkének újraközléséhez írt kísérszövegét: Zelk Zoltán: *Tartuffe a főműhelyben*, in: *Dunakeszi Helytörténeti Szemle*, 2017/1–2, 5. A *Tartuffe*-előadásáról lásd még: Magyar Pál: *Egy modern ekhós szekér nyomában*, in: *Kossuth Népe*, 1945. június 27., 4.

5 A MÁV Főműhely dolgozója, a műhelytelepi műkedvelők vezetője, egyik fia (Miklós) ma is Dunakeszin él.

ÁGOSTON ANDRÁS

A dunakeszi Szent Mihály-plébániatemplom leírása

A dunakeszi plébániatemplom épületéről és berendezéséről eddig még nem született teljességre törekvő leírás. Az alábbi tanulmány ezt a hiányosságot kívánja pótolni a templom 2019. évi állapotának bemutatásával.

A templom külsejének leírása

A dunakeszi Szent Mihály-plébániatemplom immár az 1750-es évek óta a város legrégebbi településrészének, az ún. Ófalunak a legmagasabb pontján áll, ám az épület mai formája csak 1936–1937-ben jött létre, az eredeti barokk templom kibővítésével. XX. század eleji fotók alapján az épület eredetileg egyhajós volt, a hajónál keskenyebb, félköríves szentélyét kelet felé tájolták, fő- és oldalhomlokzatain határozott, profilozott párkányzat futott körbe. A nyugati oldalon a párkány fölé kétszintes torony magasodott, amelynek emeleti oldalain félköríves harangablakok nyíltak, a szögben törő toronypárkányon pedig nyolcszögletű, hegyes, fém toronysisak ült.¹ A lizénákkal (falsávokkal) három részre tagolt főhomlokzat két szélső szakaszának felülete a toronyhoz képest homorú ívet írt le. A főhomlokzat középtengelyében zárókővel díszített, füles keretelésű kapu nyílt, fölötté a fotókon félköríves-, üres szoborfülke látszik. A szentélyhez dél felől sekrestye csatlakozott, a szentély alatt pedig kriptá volt és van a mai napig is.

A régi templom

Az 1936–1937-ben lefolytatott átépítés során Oszvaldik Gyula tervei alapján a régi templomot – a főhomlokzat kivételével – megőrizték, a déli oldalához hozzáépítettek egy főhajót és a főhajóval azonos hosszúságú, de keskenyebb mellékhajót. Az így kialakított új épületrészek két szakasszal és a szentélyzónával nyúlnak túl az eredeti templomon, az ún. Öregtemplomon, ami innentől fogva a megújult plébániatemplom bal oldali mellékkápolnájaként funkcionált.

Az épületbe nyugat felől egy, a főhomlokzat előtt félköríves támfallal rondellaszerűen kialakított, beton-baluszteres vaskorláttal szegélyezett teraszról lehet bejutni, amelyre északról és délről vezet fel egy-egy lépcsősor.

A szabadon álló, keletelt, két nyugati-homlokzati tornyos neobarokk templom széles főhomlokzatát erőteljes, háromrészes főpárkány osztja két egyenlőtlen részre. A vertikális tagolást középen két ión fejezetű pilaszter (falpillér), tőlük jobbra és balra pedig kettő-kettő lizéna alkotja, amelyek így öt szakaszra osztják a homlokzatot. A középen lévő három szakasz egyenes falfelületű, a két szélső homlokzati szakasz felülete viszont enyhén konkáv, és ezt a finoman megmozgatott homlokzatot fogják közre a kissé előrelépő, háromszintes toronytestek. A földszinten négy darab ovális alakú, füles keretelésű ablak; fölöttük, a középtengely két oldalán lévő szakaszokban egy-egy keretelt, félköríves, záróköves ablak látható. A középtengelyben nyílik a keretelt, kosáríves, záróköves főbejárat, amelyet két toszkán fejezetes falpillér, valamint az eléjük ugratott egy-egy toszkán oszlop fog közre, és ez az oszloppár tartja a kapuzat tört timpanonú, ívesen kiöblösödő párkányzatát. A kétoszlopos portikusz fölötti keretelt, félköríves, záróköves fülkébe Szent Mihály arkangyal lefelé tekintő, kardot tartó szobra került. A főpárkány fölött volutákkal megtámasztott, íves tört vonallal lezárt oromzat húzódik, amelynek középtengelyében felül egy nagyméretű, fekvő ellipszis formájú, keretelt, záróköves ablak nyílik, alatta pedig egy díszes, barokk cartouche látható, pajzsában „QUIS UT DEUS” felirattal. A Quis ut Deus? a héber Mikael név (magyarul: Ki olyan, mint az Isten?) latin fordítása.² A díszes oromzatot egy kőből faragott kereszt koronázza.

A homlokzati toronypárt a főpárkány, valamint egy osztopárkány három szintre tagolja. A nyugati (főhomlokzati) oldalon a földszinten egy-egy kőkeretes, tört ívű, záróköves mellékbejárat nyílik mindkét toronyaljba, a bejáratok fölött pedig tornyonként egy-egy keretelt, félköríves záródású, záróköves, üres szoborfülke árválkodik. A főpárkány alatti szinten, a toronypár északi és déli oldalán folytatódik a főhomlokzat ablakkiosztása, tehát lent egy ovális alakú, füles keretelésű ablak, fölötté pedig egy keretelt, félköríves, záróköves ablak látható. A második szinten csak az északi torony északi oldalán és a déli torony déli oldalán nyílik egy-egy kis méretű, fekvő ellipszis formájú, keretelt, záróköves ablak. A tornyok emeletén a toronytest falsíkjait két-két ión fejezetes sarokpilaszter tagolja. Közöttük mind a négy oldalon félköríves, kőkeretes harangablakok láthatók, áttört oválisokból

¹ Az eredetileg hagyma alakú, fazsindelyes barokk toronysisakot Révész István plébánossága idején, 1892-ben cserélték ki a fent leírt formájúra. A *Dunakeszi Szent Mihály-templom Historia Domusa*, 1892. évi bejegyzés. (A továbbiakban: HD [Dunakeszi])

² *Magyar Katolikus Lexikon*. <http://lexikon.katolikus.hu/M/Mih%C3%A1ly.html> (A letöltés ideje: 2019. augusztus 8.)

alakított könyöklő mellvéddel. A nyugati oldalon mindkét tornyot a harangablak fölött füzérdísz és szárnyas puttófej látható. Az északi tornyot a füzérdísz alatt AD 1750 évszám, a déli tornyot pedig AD 1936 évszám olvasható. A tornyok tetején az óraíves párkány fölött alacsony, bádogfedésű gúlasíkok ül, rajta villámhárítós fémkereszt.

Az északi toronytól balra áll az 1869-ben készült ún. Krupp-kereszt, amit a dunakeszi révet bérlő Krupp Mátyás maga faragott és ajándékozott az egyházközségnek. A cor-pust már a hívek vásárolták.³

A templom építésekor a homlokzati tornyok mögötti terek összefűzésével egy tekintélyes méretű előcsarnok jött létre, ami – meglehetősen szokatlan módon – valójában egy kereszthajót alkot az épület nyugati végében. Ez a kereszthajó látványosan túlnyúlik az északi tornyon és az Öregtemplom oldalfalán, ám a déli oldalon már szervesen illeszkedik az újabb épületrészekhez.

A keresztház északi és déli oldalhomlokzatain a főpárkány folytatódik, és a középtengelyben félkörívben felhajlik. Ezeket a homlokzatokat középen két ión fejezetes falpillér, a sarkokon pedig egy-egy falsáv tagolja három szakaszra. A főpárkány fölött sarokvoluta, háromszögű oromzat emelkedik, amelyet két lizéna tagol. Ez a két lizéna túlnyúlik az orommezőn, és megtöri, lépcsőzetessé teszi az egyenlő szárú oromfalat. A keresztház északi és déli oldalhomlokzatain eltérő az ablakkiosztás. A keresztház déli oldalhomlokzatának középtengelyében egy fekvő ellipszis formájú, keretelt, záróköves ablakot helyeztek el, fölötté, az orommezőben kisebb méretben megismétlődik ugyanez az ablakforma. A bal oldali falszakasz földszinti részén ovális alakú, füles keretezésű ablak, a jobb oldali falszakasz esetében pedig egy kőkeretezésű, egyenes záródású ajtó, az ún. „Levente-ajtó” látható.⁴ Fölöttük egy-egy szegmensíves, kőkeretes ablak nyílik. A kereszthajó északi oldalhomlokzatának középtengelyében megismétlődik a déli oldalon már látott fekvő ellipszis formájú, keretelt, záróköves ablak, valamint az orommezőben ugyanennek az ablaktípusnak egy kisebb méretű változata, ezeken keresztül jut be a napfény az Öregtemplom első szakaszába, rajtuk kívül más nyílást nem alakítottak ki.

A templom további oldalfalait végig lizénák tagolják. Az északi oldalon az Öregtemplom oldalfalán egy félköríves keretű, zárókődíszes ablaknyílást, az Öregtemplomon túlnyúló főhajón két ugyanilyen ablakot, fölöttük két keretes, fekvő ellipszis alakú, záróköves ablakot, a szentély oldalfalán pedig egy kis keretelt körablakot képeztek ki. Az Öregtemplom falmagassága megegyezik a főhajóéval, a déli oldali mellékhajó viszont alacsonyabb, így a főhajó oldalfala a mellékhajó tetőzete fölé emelkedik. Az így képződött gádorfalon három fekvő ellipszis alakú, záróköves ablakon-, alattuk pedig a mellékhajó oldalfalán három kőkeretezésű, félköríves záródású, zárókővel díszített ablakon keresztül világítja meg a napfény a templomot. A belül félköríves szentély kívül a tizenkét szög öt oldalával záródik. A déli oldalon a szentélyhez négyzet alaprajzú sekrestye kapcsolódik, déli oldalfalán kőkeretes, félköríves, zárókő nélküli ajtóval, valamint egy kisebb és egy nagyobb méretű ablakkal. Az utóbbi ablaktípus a sekrestye keleti oldalán megismétlődik.

3 HD [Dunakeszi] 1870. évi bejegyzés.

4 A leventemozgalmat betöltéséig a község leventéi itt sorakoztak fel a szentmise előtt. Budai László szíves közlése.

Az épületen kőlabazat fut körbe, amelynek északi oldalán még látszanak az 1944. decemberi szovjet aknatűz⁵ repesznyomai. A templomot – a déli oldalhajó kivételével – nyereg-tető fedi, amely a szentély felől kontyolt. Az oldalhajó fölött féltető kialakítás látható.

A templom napjainkban

A templombelső leírása

A főbejáraton belépve a két torony között húzódó – az orgonakarzat alatt lévő – sík lefedésű előtérbe jutunk, ahonnan egy kis kőkeretes ajtón keresztül lehet megközelíteni a karzatot és a déli harangtornyot. A szűk előtérből három nagy méretű, kosárirves záródású ajtó nyílik a kereszthajóvá szélesedő impozáns előcsarnokba, amelynek északi része tulajdonképpen az öregtemplomi rész első szakasza, kupolaboltozattal lefedve; déli részét pedig egy negyvenöt fokkal elforgatott harántdunga borítja. Az orgonakarzat hajlított ívben előreugró mellvédjének közepén az egyházzene védőszentjének, Szent Cecíliának a domborműve látható, ami a templom hajdani kántora (Bajnok Géza) és építtető plébánosa (Fieszl János) megrendelésére készült 1937-ben.⁶ Az előcsarnokba belépve Krasznai (Krausz) Lajos, a kiváló egyházi szobrászművész 1962-ben készített Szent Rita szobra fogadja a híveket,⁷ az előcsarnok leckeoldali részén Szent Antal és Szent Imre szobrai állnak. Az előcsarnok déli falán, régi templomi zászlók között látható az épület legszebb műtárgya, az Öregtemplom hajdani főoltárképe, az osztrák Josef Plank (Joseph Planck) Szent Mihályt ábrázoló olajfestménye a XIX. század közepéről.⁸ Nyugat felé gyóntatóhelyiség nyílik, kelet felé pedig egy hatalmas félköríves nyíláson keresztül tudunk átmenni az előcsarnokból a déli mellékhajóba.

Az épület északi traktusa az ún. Öregtemplom, amelynek ovális alakú, kétszakaszos hajóját kupolaboltozat fedi le, falait pedig toszkán pilaszterek tagolják. Nyugati végében egy félköríves nyílású karzat látható, amelynek ívesen kihasasodó

5 HD [Dunakeszi] III. 63. Dunakeszi területén 1944. december 9–27. között folytak harcok. lásd: Ágoston András: *Alag és Dunakeszi a második világháborúban*. In: *Dunakeszi története II. 1910–2017*. Főszerk. Kerekes Dóra. Dunakeszi, Dunakeszi Város Önkormányzata, 2018. 39–40.

6 *80 éves a kibővített dunakeszi Szent Mihály-templom 1937–2017*. Szerk. Szakáll Lászlóné, Harangozó Katalin, Diósi Tamás, Szabó Gábor. Dunakeszi, 2017. 11. (A továbbiakban: Szakállné-Harangozó-Diósi-Szabó, 2017.)

7 HD [Dunakeszi] III. 99.

8 Szakállné-Harangozó-Diósi-Szabó, 2017. 3.

mellvédjét füzérdíszes cartouche díszíti, alatta kosárférfi ajtó nyílik az északi toronyaljba. Az ajtó közelében helyezték el Szent Erzsébet és Kis Szent Teréz szobrait. Az első szakasz északi oldalán áll a Jézus Szíve-oltár, Krisztus nagy méretű szoboralakjával. Az oltár mellett Krasznai (Krausz) Lajos 1960-as Fájdalmas Istenanya szobra látható,⁹ amelyet Michelangelónak a római Szent Péter-bazilikában álló Pietája ihletett. A szemben lévő oldalon valamikor 1958 előtt egy lourdes-i barlangot alakítottak ki Mária és az előtte térdelő Szent Bernadett alakjával. Az Öregtemplom apszisában lévő oltáron a gyermek Jézust karjában tartó Szent József nagy méretű szobra áll. Fölötte, a szentély félkupolájában Krasznai (Krausz) Lajos 1961-ben készült, Atyaistent ábrázoló szobra látható. A széttárt karú, szakállas főalak egy puttókkal övezett felhőből emelkedik ki, és fentről tekint le a Szent Család fejére, akire mintegy rábizza a kis Jézust.¹⁰ Az oltár két oldalán két puttó lebegve adorál a jelenetnek. Az Atyaisten ábrázolásának mintája Michelangelónak a szárazföld és a víz szétválasztását ábrázoló mennyezetfreskója a római Sixtus-kápolnában. Az Öregtemplom második szakaszának északi falán fehér márványtábla látható, a templom alatti kriptában eltemetett Kádár család tagjainak felsorolásával. A kriptában három plébános is nyugszik: Leszkovszky János (mh. 1769), Manigay György (mh. 1785) és Thury Boldizsár (mh. 1815).¹¹

A főhajó fiókos dongaboltozattal fedett belsejét kagyló motívummal díszített, kosárférfi haránthevederek osztják boltszakaszokra. Ez a boltozat egy kompozit fejezetű pilaszterekkel alátámasztott, gazdagon tagozott, gyöngysorral és tojással díszített párkánnyal ül. A díszes belső párkánnyal végigfut az oldalfalakon és a főhajónál keskenyebb szentély falán. Noha az apszis belső fala félköríves, a párkánnyal követi a szentély külsejének poligonális jellegét, és így a tizenkétszög öt oldalával záródik. A szentély párkány alatti fala márványhatású módon van kifestve, és tizenkét kereszt jelöli azokat a helyeket, ahol a templomszentelés során a püspök krizmával megkeni a falakat. A főhajót egy sarokvolutákkal és kúszólevéllel díszített, kosárférfi záródású, díszes barokk cartouche-sal koronázott kettős diadalív választja el a szentélytől, amelynek közepén helyezkedik el a templom főoltára. A koporsó alakú stípesen lévő oltárfelépítmény kisebb részt carrarai márványból, nagyobb részt műköből készült, és szinte az egész felületét aranyozás borítja. A díszes, neobarokk szentségház fölé csavart oszlopos baldachin került, ami lényegében Bernini híres római Baldacchinójának, és egyben az 1938-as Eucharisztikus Világkongresszus oltárának kicsinyített másolata. A baldachin alá egy feszületet helyeztek, két oldalt pedig egy-egy nagy méretű, térdelő angyal adorál Krisztusnak és az Oltáriszentségnek. Az oltáron hat darab neorokokó gyertyatartó látható. A korábbi egyszerű műkö oltár átépítése és kiegészítése Krasznai (Krausz) Lajos 1957-es munkája, az aranyozást Wohlmuth Nándor pesti aranyozó mester végezte 1958-ban.¹²

A diadalívtól balra, az evangéliumi oldalon látható a Prágai Kis Jézusnak szentelt oltár, a híres kegyszobor másával. Az oltár és a szobor a Miasszonyunkról Nevezett Kalocsai

Iskolanővérek dunakeszi zárdájából került a templomba, a rend 1950-es feloszlását követően.¹³

A diadalívtól jobbra, a leckeoldalon függ a márványhatású, festett szószerk, amelynek mellvédjét hársfából faragott Jó Pásztor-ábrázolás és evangélista szimbólumok díszítik, hangvetőjén pedig a szentlélek galambja és egy szárnyas puttófej látható. A szószerk díszítései Németh Kálmán kislégi szobrászművész munkái 1959-ből.¹⁴ A hangvető fölött betlehemi csillag ragyog, a szószerk alatt pedig egy nagy méretű, kehely alakú, műkö keresztelőkút áll.

Az épület különlegességének számít a keleti oldal párkánnyal helyezett három monumentális szoborcsoport, amely a hazai templomdekorációk között elsőként és valószínűleg maig egyedülálló módon közösen ábrázolja a három bibliai főangyalt és azok küldetését. Az apszis fölötti félkupolában dicsfényben övezve áll a párkánnyal a templom védőszentje, a római jellegű katonai öltözetet viselő Szent Mihály arkangyal, aki a jobbajával lángpallost markol, balját pedig védelmezőn a lábánál lévő dunakeszi templom kicsinyített makettje fölé tartja. A diadalívtól balra, az evangéliumi oldalon, fent az Angyali üdvözlés jelenetét láthatjuk, Gábor arkangyallal, a térdelő Szűz Máriával és fölötte a Szentlélek galambjával. A diadalívtól jobbra, a leckeoldalon lévő kompozíció az ifjú Tóbiást és Rafael főangyalt ábrázolja Médiába tartó vándorútjuk során. Rafael az ábrázoláson őrzőangyalként jelenik meg, aki vigyázza Tóbiás lépteit, az ifjú bal kezében pedig ott látjuk a Tigris folyóból kifogott csodálatos halat. A jelenet hagyományos ikonográfiájának része a kutya is,¹⁵ ami jelen esetben egy gazdájára tekintő hosszú szőrű puli. Mindhárom szoborcsoport Krasznai (Krausz) Lajos 1961. évi munkája. Szent Mihály főangyal szobrát özv. Tóth Jánosné készítette azon alkalmából, hogy leánya, Tóth Mária (a dunakesziek maig emlékeztető Tóth Mariska tanító nénije) negyvenéves tanítói szolgálat után nyugdíjba vonult. A másik két kompozíció költségeit a hívek fedezték.¹⁶

Templombelső

A főhajótól egy beüvegezett, kosárférfi árkádsor választja el a jobb oldali mellékhajót, amelynek keleti vége beletorkollik a sekrestyébe, ahonnan lejárati nyílás nyílik a 2000-es években kialakított urnatemetőbe. A mellékhajó lefedése keresztboltozatos, a boltszakaszokat kosárférfi haránthevederek tagolják. A mellékhajó oldalfalain indul a stációdom-

9 HD [Dunakeszi] III. 90–91.

10 HD [Dunakeszi] III. 94.

11 Szádóczi Bálint: *Dunakeszi története 1711–1849*. In: *Dunakeszi története I. A kezdetektől 1910-ig*. Főszerk. Kerekes Dóra. Dunakeszi, Dunakeszi Város Önkormányzata, 2017. 261, 262, 265.

12 HD [Dunakeszi] III. 76., 80.

13 Szakállné-Harangozó-Diósi-Szabó, 2017. 14.

14 HD [Dunakeszi] III. 87.

15 Tóbiás és Rafael nem túl gyakori ábrázolásának ikonográfiájáról lásd pl. Seibert, Jutta: *A keresztény művészet lexikona*. Bp., Corvina, 1986. 305.

16 HD [Dunakeszi] III. 94.

borművek sorozata, amely az előcsarnokban folytatódik, és az Öregtemplomban ér véget.

A templom festett üvegablakai

Az orgonakarzat nyugati falán két nagy méretű, félköríves ablak nyílik: a leckeoldalon Alexandriai Szent Katalint láthatjuk attribútumával, a kerékkel; az evangéliumi oldalon Krisztus alakja tűnik fel, mellkasán a töviskoszorúval körbefont, lángoló Szent Szívvel. Az utóbbi ablak alján felirat: „Czigler Gyula adománya 1941.” A *Historia Domus* beszámol arról, hogy 1913-ban az akkori templomhajóba Reeves Jánosné egy Jézus Szíve témájú, Gombai Istvánné Sipos Katalin pedig egy Szent Katalint ábrázoló üvegablakot csináltatott Palka József üvegfestővel.¹⁷ Valószínű, hogy e két hajdani festett üvegablak emlékére készültek a kórus ablakai a templom kibővítését követően. Az sem teljesen kizárt, hogy a Szent Katalin-ablak még Palka 1913-as munkája.

Az előcsarnok déli falán lévő nagy méretű, ellipszis alakú üvegablakot 1959-ben készítették a Mohay testvérek Budapesten a templom plébánosának megrendelésére.¹⁸ Felirata: „X. Pius pápa szentté avatása emlékére. Dr Vas Gyula esperes plébános.” Az ablak középmezéjében az 1954-ben kanonizált egyházfő félalakos portréja látható.

Az Öregtemplom első szakaszának északi falán, a Jézus szíve oltár fölötti ellipszis alakú ablakon Szent Mihály főangyal, kezében pallossal és mérleggel. Felirata: „Az Eucharisztikus kongresszus emlékére 1938-ban Fieszl János plébános.” A második szakasz északi falán lévő félköríves ablak felső részén barokk cartouche-ban az eucharisztia szimbólumai jelennek meg: kehely, fölötté IHS feliratú, dicsfénnel övezett ostya, két oldalt szőlővessző és három búzakarász. Alul felirat: „Rózsa család emlékére 1941.”

A főhajó északi falán lévő első, félköríves záródású ablak felső részén, cartouche-ban Krisztus szimbólum: fiókait vérével tápláló pelikán. Alul felirat: „Sipos család emlékére 1941.” A második félköríves záródású ablak felső részén, cartouche-ban alfa és ómega között Krisztogram. Alul felirat: „Blaskó Vincéné Kurucz Teréz emlékére 1941.” Az ablakon jelzés jobbra lent: „Palka József aranykoszorus üvegfestő m. Budapest.” Fölöttük ellipszis alakú ablakok. Az első Szentháromság ábrázolás, fent felirat: „Tarcsai család emlékére.” A második Krisztus törrel átszúrt, lángoló szíve, virágkoszorúval átfonva. Felirata: „Özv. Tóth Jánosné adománya.”

A stílushasonlóság miatt valószínűleg a templom északi oldalán lévő mindhárom félköríves ablakot Palka József készítette.

A főhajó déli oldalán a gádorfalon három ellipszis alakú, festett üvegablak látható. Az oltár felé haladva az első eucharisztikus szimbólum: IHS rövidítés előtt paténa és manafürt. Fent felirat: „Felajánlotta Sipos János és neje László...” (A keresztnév felirata hiányzik.) A második ablak témája szintén az Oltáriszentség: papi karinges kezek az ég felé emelik a Szent Ostyát. Felirat: „Csányi József családja adománya.” A harmadik ablakon lángoló Krisztus-szív, töviskoszorúval átfonva. Felirata: „Veres János hősi halott emlékére.”

A szentély északi oldalán kis kör alakú ablakon Mária monogram csillagkoszorúban. Felül felirat: „Thieme család adománya.”

A jobb oldali mellékhajót három nagy méretű, félköríves záródású ablak világítja meg. Az oltár felé haladva az első ablak felső részén barokk cartouche-ban a pápai tiara látható a kulcsokkal. Alul felirat olvasható: „Egy édesapa emlékére. Tóth István és M. Tóth Katalin emlékére.” A második ablak felső részén Isten Báránya fekszik a hétpecsétetes könyvön. Alul felirat: „Pusztai Istvánné Csitai Katalin adománya 1941.” Jobbra lent jelzés: „Palka József aranykoszorus üvegfestő m. Budapest.” A harmadik ablak felső részén Mária monogram csillagkoszorúba foglalva. Alul felirat: „Rózsafüzér társulat adománya.” A mellékhajó két évszám nélküli, félköríves záródású ablakát Kopp Ferenc főtípművész készítette 1958-ban.¹⁹ Az alagi lőszerraktár 1952. szeptember 8-i robbanása súlyos károkat okozott a Szent Mihály-templom déli oldalának üvegablakai-ban, ezért volt szükség az ablakok újrakészítésére és javítására az ötvenes években.²⁰

A templom orgonája

A templom jelenlegi orgonáját Baróti Istvánnak, az esztergomi bazilika orgonistájának tervei alapján a dunakeszi BKM Orgonaüzemben készítették 2009–2010-ben. A csúszkaláda rendszerű, két manuálos, huszonkét regiszteres hangszer homlokzatát három ovális pajzs díszíti, a középsőn a sárkányt legyőző Szent Mihály-, az evangéliumi oldalin az orgonán játszó Szent Cecília domborművével, a leckeoldalin A. D. MMX évszámmal. A Szent Mihály-templom eredeti orgonáját a Rieger cég gyártotta (Rieger Op. 372), és 1600 forintot áron vásárolta az egyházközség 1893-ban. A kilencregiszteres műemlék hangszer utoljára 2010. április 18-án szóllalhatott meg Dunakeszin, ezt követően odaajándékozták a terézvárosi Ávilai Nagy Szent Teréz-plébániatemplomnak, ahol restaurálva és a szentély közelében elhelyezve továbbra is rendeltetésének megfelelően szolgálja a híveket. A budapesti templom honlapja büszkén hirdeti, hogy az orgona átszállításával „esetünkben egy műemlékhangszer lett megmentve, töredék költséggel, mint amennyibe egy 'mindent tudó' digitális csodahangszer kerül!”²¹

A templom jelenlegi harangjai

A templomnak 2019-ben három harangja van, mindhárom az északi toronyban lakik.

Az 528 kg-os, 100 cm alsó átmérőjű, G1 alaphangú nagyharangot Szlezák László öntötte 1921-ben Budapesten. Felirata: „DUNAKESZI 1921.” „JÉZUS SZENT SZÍVE TISZTELETÉRE ÖNTETETT N.[agy] PUSZTAI ISTVÁN ÉS NEJE CSITAI KATALIN NAGYLELKŰ KÖLTSÉGÉN ERŐSZAKOS HALÁL-LAL 1918. ÉV. DEC. 14. KIMULT FIUK PUSZTAI MÁRTON JÁMBOR EMLÉKEZETÉRE, HANAUER ISTVÁN PÜSPÖKI KORMÁNYZÁSA ALATT, RICHTER BÉLA PLÉBÁNOS IDEJÉBEN, SZLEZÁK LÁSZLÓ HARANGÖNTŐ ÁLTAL BUDAPESTEN 1921.”

19 HD [Dunakeszi] III. 81.

20 HD [Dunakeszi] III. 75.; A lőszerraktár robbanásáról és annak következményeiről lásd: Kosztolányi Tímea: *Egyházi élet Dunakeszin a 20. század második felében*. In: *Dunakeszi története II. 1910–2017*. Főszerk. Kerekes Dóra. Dunakeszi, Dunakeszi Város Önkormányzata, 2018. 596–598.

21 Szakállné-Harangozó-Diósi-Szabó, 2017. 22–23.; HD [Dunakeszi] 1893. évi bejegyzés.; A BKM Orgonaüzem Kft honlapja. <http://www.bkmorgona.hu/index.php?lang=hu&page=pics&folder=1301942610&orderid=1>; Az Ávilai Nagy Szent Teréz-plébániatemplom honlapja. <http://avilaiterezplebania.hu/orgonak/> (A letöltések ideje: 2019. augusztus 8.)

17 HD [Dunakeszi] 1913. évi bejegyzés.

18 A korábban itt lévő ablak az alagi lőszerraktár robbanásakor, 1952. szeptember 8-án ment tönkre. HD [Dunakeszi] III. 84.

A 155 kg-os, 66 cm alsó átmérőjű, D2 hangú lélekharang vagy Szent József-harang 1988-ban készült. Felirata: „ISTEN DICSŐSÉGÉRE UJRA ÖNTETTÉK A DUNAKESZI RÓMAI KATOLIKUS EGYHÁZ HÍVEI 1988-BAN, SZENT ISTVÁN ÉVÉBEN GOMBOS MIKLÓS ÁLTAL ŐRBOTTYÁNBAN.” A harang túloldalán a gyermek Jézust karjában tartó Szent József domborműve látható. Az újjáöntött harangot 1988. november 27-én Marosi Izidor váci megyéspüspök áldotta meg.

A 255 kg-os, 78,5 cm alsó átmérőjű, C2 hangú közepső harang vagy Mária-harang felirata: „II. JÁNOS PÁL PÁPA LÁTOGATÁSÁNAK ÉVÉBEN ÖNTETTÉK A DUNAKESZI R.K. HÍVEK GOMBOS LAJOS HARANGÖNTŐ MESTERREL ŐRBOTTYÁNBAN 1991-ÉVBEN.” A másik oldal felirata: „BÉKE KIRÁLYNŐJE KÖNYÖRÖGJ ÉRETTÜNK!” A felirat fölött Immaculata dombormű látható.²²

Az új Szent Mihály-templom építése

A katolikus lakosság folyamatos növekedése miatt a XIX. század folyamán egyre inkább szűkké vált a plébániatemplom. Révész István plébános (1887–1907) már a századfordulón elkezdett foglalkozni egy új templom építésének gondolatával.²³ Utódja, Richter Béla (1907–1925) szolgálata alatt a világháború és az azt követő hiperinfláció akadályozták az építkezést. Dr. Lakatos Kálmán (1925–1935) esperes-plébános a plébánia kertjét szemelte ki egy új, neogótikus stílusú plébániatemplom helyszínének, a régi barokk templomot – egy mellé építendő zárdával együtt – átadta volna egy szerzetesrendnek. Az új templom építési költségét Petrovác Gyula mérnök 350.000 pengőre tervezte, „amitől mindenki megijedt, legfőképp a hívek.”²⁴ Lakatos betegsége miatt 1935-ben Fieszl (később Faludi) János (1935–1956) került Dunakeszire plébánosnak, aki friss tapasztalatait így fogalmazta meg: „A templom még a Grassalkovichok által épült kicsiny épület [...] ily szűk keretek között nem folytatható semmi komolyabb munka. Gyóntatásról alig lehetett beszélni, a sekrestye tele emberekkel, a templomban minden szó, még suttogás is hallható, az áldozóknak valóságos akrobata műveleteket kellett végrehajtaniuk, hogy az áldáshoz jussanak, így elhatároztam, hogy ez az utolsó tél itt a templomban.”²⁵ Az új plébános szinte azonnal felkereste Oszvaldik Gyula építész, hogy együtt terveket készítsenek. Fieszl a kegyeleti temető országút felé eső részére szerette volna az új templomot felépíteni, ám a templomépítő bizottságban lévő gazdák hallani sem akartak arról, hogy új templomuk a temetőben épüljön,²⁶ ezért az építész kidolgozta a már meglévő Szent Mihály-templom bővítésének terveit. Az első gondolat az volt, hogy egyszerűen meghosszabbítják az egyhajós épületet, végül azonban amellettt döntöttek, hogy a

barokk templom déli oldalához „ragasztanak” egy új – ám a régivel teljes stílusegységet mutató – neobarokk templomot. 1935 decemberében mutatták be a terveket Hanauer Á. István váci püspöknek, aki engedélyezte a munkálatokat. 1936 januárjában 13.000 pengő értékben 400.000 téglát rendeltek Vácra, amit a dunakeszi gazdák fuvaroztak a templomhoz, és ők hordták hangyszorgalommal a Duna-partról a homokot és a kavicsot is. A tél során a helyi hívektől 45.000 pengőt gyűjtöttek össze az építkezésre. A korábbi években többen telket ajánlottak fel az egyházközségnek a templomépítés javára, ezeket 1936 tavaszán felparcellázták és értékesítették. Ezt követően alispáni engedéllyel újabb gyűjtést indítottak, s a község lakossága 40.000 pengőt jegyzett három évre lebontva. Ilyen anyagi háttér mellett 1936. május 31-én, pünkösdvasárnap meg lehetett tenni az első kapavágást, és másnap teljes erővel megindult az építkezés. Már az alapokat ásták, amikor kiderült, hogy a szomszédos házak és a templom között tíz méteres távolságot kell utcának hagyni, és emiatt módosítani kellett az eredeti terveket. A főhajóból egy teljes (ötméteres) szakaszt el kellett hagyni, és a szentélyt is két méterrel kellett a sekrestyével együtt megrövidíteni. 1936 októberében már tető alatt volt az épület, sőt a mennyezet gipszstukkói is készen voltak, és püspöki engedéllyel a karácsonyi ünnepeket, illetve 1937-ben a húsvétot már az új templom vakolatlan falai között ünnepelhették a dunakesziek.²⁷ 1937 nyarán a templomépítés javára nagyszabású népnépzékeket rendeztek, amelyek fő szervezője Szentes Rezső adóügyi jegyző volt. A befolyt bevételből szépen haladtak a templom belső munkálatai, de a külső vakolás csak 1942 tavaszán-nyarán készült el.²⁸ Hanauer Á. István váci megyéspüspök 1937. október 10-én benedíkalta az új templomot, a szentbeszédet Bangha Béla jezsuita páter tartotta, aki szoros kapcsolatban állt a dunakeszi egyházközséggel.²⁹ A pompás szertartás végén a püspök Fieszl János plébánost a templomépítés körüli érdemeiért címzetes esperessé nevezte ki.³⁰ A templom megáldását követően a munkálatok lelassultak, mert meg kellett kezdeni a korábban felvett 45.000 pengős kölcsön lassú törlesztését. A rendezési tárgyak beszerzésének finanszírozására 1940-ben anyagilag sikeres népnépzékeket rendeztek, de 1941-ben az egyházközség kénytelen volt eladni a templom tulajdonában lévő tíz magyar holdnyi szántóföldet a Tetétlenen, és a plébános javadalmát képező nyolcvanöt magyar hold szántóból szintén tíz holdat. Az így befolyt pénzből és további – a hívek által felajánlott – telkek eladásából sikerült rendezni az adósságokat.³¹

A képek forrásai:

1. A régi templom. Révész István Helytörténeti Gyűjtemény. VII/99.
2. A templom napjainkban. <http://dunakeszipost.hu/feltoltodes-es-emelkedett-hangulat-ez-var-rank-vasarnap/>
3. Templombelső. http://www.owl.hu/owl/3gallery/gownpic/2011F/2011_24_07Fq2.htm

22 Szakállné-Harangozó-Diósi-Szabó, 2017. 23–24. A Szent Mihály-templom 1917-ben hadi célokra „bevonultatott” és elszállított harangjairól, valamint az azok pótlására 1920-ban és 1921-ben öntött harangokról lásd: Kerekes Dóra: A dunakeszi Szent Mihály-templom harangjainak sorsa az első világháborúban. In: Dunakeszi Helytörténeti Szemle, 2018. május. (XI. évf. 1. szám) 7–10.

23 Vízák Kamilla: Révész István tábori püspök, mint Dunakeszi plébánosa III. rész, Dunakeszi Helytörténeti Szemle, 2013/2. 11.; HD [Dunakeszi] III. 44.

24 HD [Dunakeszi] III. 46.

25 HD [Dunakeszi] III. 46.

26 HD [Dunakeszi] III. 42–43. A Dunakeszi Templomépítő Bizottság tagjai: Bohunka Lajos községi főjegyző, Szentes Rezső egyházközségi világi elnök, Bajnok Géza felügyelő-igazgató, Szabó János községi bíró, Holovits György törvénybíró, Legendi István egyházközségi gondnok, A. Lengyel János templom-átya, B. Száraz János pénztárnok, Heinisch Gyula, Szalay Pál és Rassai Nándor egyházközségi képviselőtestületi tagok. HD [Dunakeszi] III. 49.

27 HD [Dunakeszi] III. 42–44.

28 HD [Dunakeszi] III. 47, 57.

29 HD [Dunakeszi] III. 47–48, 65.

30 HD [Dunakeszi] III. 65.

31 HD [Dunakeszi] III. 52–53, 55–56.

KERÉKES DÓRA

Útlevél a lábasjóságnak – marhalevelek Dunakeszin

A magyar mezőgazdaságban a 15. századtól az állattenyésztése lett a főszerep, ennek jelentős ágazatává vált a marhatenyésztés és -kereskedelem. A következő évszázadokban az export iránya Nyugat- és Dél-Európa volt, ahol a magyar marhának („Ungarnochse”) komoly felvevő piaca alakult ki. Szerették a magyar szarvasmarhát nagyobb vágósúlya és minőségi húsa miatt, így a szürke színéről és magas árszintjéről ismert állatokat szívesen vásárolták fel Bécs, Nürnberg vagy Augsburg piacain. A középkor végétől kezdve, az oszmán uralom magyarországi évszázadain át, egészen a 18. század közepéig a magyar nemesség és parasztság legfőbb jövedelme a szarvasmarha-tenyésztésből és -kereskedelemből származott. Ezen mit sem változtatott az, hogy az időszak egy jelentős részében az ország három részre szakadt állapotban volt. A tenyésztés javarészt Erdélyben és az Alföldön zajlott, míg a királyi Magyarország területén áthaladva hajtották az állatokat a vásárra.

A parasztság jövedelmének $\frac{3}{4}$ -e származott a szarvasmarhából, míg az ország összjövedelmét tekintve 1500 és 1700 között 50-60%-ot tett ki. Érdekes adat, hogy a 16-17. században a magyar területeken személyenként évi kb. 160 liter gabonát és 65 kg húst, míg Európa más részein (átlagban) 250 liter gabonát és 47,2 kg húst fogyasztottak.

A kereskedelem magyarországi koordinátorai a tőzsérek voltak, akik változó mértékű haszonkulccsal dolgoztak, majd az 1770-es évektől 5-6 kereskedőtársaság bonyolította a forgalmat. A kereskedőlánc kétirányú volt: a marhák útja a tenyésztőktől a tőzsérekhez, innen az eladási hely húsigazgatóságához, majd a mészárosokhoz vezetett. A pénz útja visszafelé ugyanez volt, így a tenyésztők hosszabb idő elteltével jutottak csak bevételhez.

Az állatokat a tenyésztés helyéről lábon hajtották az európai piacokra. A hosszú, 3-400 km-es úton a legnagyobb teher a hajtók

számára a takarmányozás biztosítása volt, amit rendszerint az uradalmi készletekből oldottak meg. Az út során az állományban bekövetkező veszteség mintegy 1% körül mozgott. Később marharakodó állomásokat hoztak létre, ahol a Magyar Királyi Államvasutak szerelvényei szállították tovább az állatokat. 1897-ben Dunakeszin is volt ilyen állomáshely, és az itteni lakosok is foglalkoztak marhakereskedelemmel, amit az is bizonyít, hogy az újpesti Ladányi állatorvos panasszal élt Sipos József dunakeszi marhakereskedő (kupec) ellen, amelynek azonban Blaskó Károly bíró nem adott helyt.

Ahhoz, hogy ez a rendszer működőképes maradjon, nagyon fontos volt az állatok egészsége. Sem a tenyésztők, sem a hajtási útvonal települései nem engedhették meg maguknak, hogy az állatok megfertőződjenek valamely betegséggel, mert ez az anyagi tönkremenetelüket, szélsőséges esetben a piacuk elvesztését jelenthette. Ennek megfelelően már a középkortól kezdve a települések és a vármegyék igyekeztek a határaikat védeni a járványoktól, akár vásárok is elmaradtak járványügyi vészhelyzet következtében. A 18. században Mária Terézia már rendelkezik arról, hogy az állatok hajtásához a lábasjóságnak (szarvasmarha, ló, sertés) passzust, mai fogalommal élve: útlevelet kell adni. Az írást a községi bíró és/vagy a főjegyző adta ki a mindennapi közigazgatási ügyintézés keretében.

A dunakesziek lábasjóságai is rendelkeztek ilyen passzussal. A Révész István Helytörténeti Gyűjteményben két marhalevelet őrzünk, amelyek közül az egyik az Ipolyságból származik, a másik azonban Vörös András dunakeszi gazdáé volt, aki egy szőke szőrű ártány (ivartalanított) sertést kívánt Újpestre szállítani. Az 1889. december 7-én kiállított okiratot a község előljárójaként Acsay Kálmán írta alá. A hátoldalán feljegyezte azt is, hogy az állat „vészmentes helyről hajtatik Újpestre”.

A tulajdonos neve és lakhelye		Hajtó neve és lakhelye		Az állat (ok)		Az állat (ok) — Des Thiere (der Thiere)		Megnevezése azon helyen, hová az állat (ok) hajtatik	
Name und Wohnort des Eigenthümers	Name und Wohnort des Freiers	darab-száma	faja (ló vagy szarvasmarha)	Vita (ele) — Dobytku	Vita (ele) — Dobytku	leírása	különös ismertető jelei	Benennung des Dats, nach welchem das Thier (die Thiere) getrieben wird (werben)	
Numele si locuinta proprietarului	Numele si locuinta manatorului	Numarul capetelor	specie	ok	ok	Descrierea	semnele deosebite de recunoscere	Anumirea acelor localitati, unde se mana vita (ele)	
Meno a bydlo vlastnika	Meno a bydlo visko honca	kusov	akého?	ok	ok	opis	zvláštne známky rozoznávanie	Pomenovanie toho miesta, na ktoré sa ženie ten dobytok	
Име и обиталиште вастника	Име и обиталиште терачи	број	какога?	ok	ok	опис	особити знаци	наименовање онога места куда се марва тера	
Vörös András Dunakesz, dró	Egy	1	szőke ártány	ok	ok	szőke ártány		Újpestre	

MÁJER TAMÁS

Az alagi diplomataistálló vezetői

2. rész, Báró ternovai Stipsicz István (1912–1990)

„De később megint jött olyan idő, hogy mégis megszerettem Colaltót; résztvevőnek úgyis mindenki résztvevő volt, s ez a mókásan aszimmetrikus képű, nevetős fiú legalább rendületlenül iparkodott mindig jó modorú lenni; s már tudtam, hogy ez nem kicsiség.”¹

Bárá ternovai Stipsicz István Károly 1912. május 14-én született Bécsben. Édesapja bárá ternovai Stipsicz Károly István (1883–1954) vezérkari ezredes, édesanyja Bayer Leopoldina (1886–1926) volt.

Stipsicz István a Kőszegi Magyar Katonai Alreáliskola, majd később a Bocskai István Magyar Királyi Reáliskolai Nevelőintézet tanulója volt. Ezen intézményekbe járt Ottlik Géza Kossuth-díjas író, a *Továbbélők* (1999) az *Iskola a határon* (1959) és a *Buda* (1993) szerzője is. Mindhárom műben szerepel Colalto Egon, akinek modellje – Inkey Bence feltevése szerint² – Stipsicz István volt. Ezt a feltételezést minden kétséget kizáróan bizonyította Stipsicz unokája, Stipsicz András, aki az Origónak, ill. Inkeynek címzett levelében írta meg, hogy „végig kapcsolatban voltak [Ottlikkal], több Ottlik által neki dedikált könyvünk is van, az egyiket Colaltónak dedikálta Cipi [Ottlik beceneve – M. T.]”³

Ottlik művei szerint a rádiózás volt a hallgatók hobbi-ja, ám Stipsicz István a repülőgépmo-
dellekért is lelkesedett, 1928-ban tagja volt a Bocskai iskola *Zsélyi Aladár Ifjúsági Aerokörének*.⁴ 1929-ben ez a csapat – benne minden bizonnyal Stipsicz Istvánnal – nyerte meg a Magyar Aero Szövetség XII. országos repülőgépmo-
del-
versenyét.⁵ 1930-ban végzős hallgatóként pedig a gumimotoros repülőgépmo-
del-
lek országos versenyén – 96 induló közül⁶ – 8. helyezést, azzal pedig egy Budapest–Bécs menet-
tér-
ti repülőgépjegyet nyert el.⁷

Stipsicz István az 1933-as pentatlon versenyen

A Bocskai iskola elvégzése után a Ludovika katonai főiskolára került. 1933 pünkösdjén tartották a ludovikások és a budapesti vegyesdandár tiszti modern pentatlon versenyét, melyen „harmadik helyen végzett br. Stipsicz István, aki lovaglásban és vívásban első

lett, de futásban a tizedik (utolsó helyen) végzett.”⁸ 1935-ben Budapesten rendezték az öttusa Eb-t, az országos válogatáson Stipsicz a 16. – lovaglásban a 4. – helyen végzett.⁹ A Ludovika elvégzésekor Stipsitzet hadnaggyá avatták.

1935–36 fordulóján eljegyezte¹⁰ első feleségét, Baitz Lucyt. A házasságkötésre 1936 szeptemberében került sor „a budavári koronázó Mátyás-templomban”,¹¹ az újdonsült feleségről a Színházi Élet fotót is közölt.¹²

Az esküvői fotón Baitz Lucy középen

1936–1937-ben Komáromban elvégezte a központi lovas-tisztai lovaglótanfolyamot.¹³ 1937-től rendszeresen publikált a Magyar Katonai Szemlében. 1938-ban főhadnaggyá, 1942-ben pedig századossá léptették elő.¹⁴

Az öttusa mellett más sportokat is űzött, nyoma ugyan csak annak maradt, hogy – társadalmi állásának megfelelően – teniszezett is. Erről egy meglehetősen furcsa hír szolgál bizonyítékkal. „Kovács István sportuszodai munkás feljelentést tett a rendőrségen ismeretlen tettes ellen, mert az október 20-án délután 2 és 4 óra között bárá Stipsics [sic!] István huszárfőhadnagy kabinjába betört és onnan egy francia kulcsot és négy darab színes teniszlabdát ellopt.”¹⁵

Kiváló úszóként Stipsicz a negyvenes években kétszer is fuldokló embert mentett ki a Tiszából. Idézzük a Magyar Országos Tudósító 1942-ben megjelent hírért. „Bárá Stipsits [sic!] István huszárszázados kimentett egy huszárt a Tisza örvényéből. A napokban izgalmas életmentés folyt le a szentesi Tisza-szakaszon, ahol a huszárság fürdött. Az egyik közhuszár véletlenül partmenti örvénybe került és többször víz alá merült. A segélykiáltásokra a part közelében időző bárá Stipsits [sic!] István huszárkapitány[,] úgy ahogy volt, felöltözve az elmerült ember után vetette magát[,] és hosszú küzdelem után kimentette a fuldoklót. A parton állók lelkesen megéljenezték az életmentő huszárszázadost, aki a veszedelmes helyzetben saját életét is kockára tette. Bárá Stipsits István huszárszáza-

1 Ottlik Géza: *Iskola a határon*, Magvető, Bp., 2010¹³, 158.

2 Inkey Bence: *Itt az egyik legnagyobb magyar regény titkos folytatása*, <https://www.origo.hu/kultura/20120525-ottlik-geza-iskola-a-hataron-szereploinek-tovabbi-sorsa.html> (letöltés: 2019. 05. 02.)

3 <http://bit.ly/2IUFGJ4> (Utolsó letöltés: 2019. 05. 02.) Az ékezeteket pótoltam – M. T.

4 [A budapesti Bocskai István főreáliskola és nevelő-intézetének „Zsélyi Aladár ifjúsági aerokör”...], in: *Aviatika*, 1928. november, 165.

5 Jelentés a Magyar Aero Szövetség 1929. évi működéséről, in: *Aviatika*, 1930. március, 51–53.

6 Diákkonstruktőrök a Vérmezőn, in: *Újság*, 1930. május 27, 8.

7 B. T.: A Magyar Aero Szövetség XIII. országos repülőgépmo-
del-
versenye, in: *Aviatika*, 1930. május-június, 132–135. A cikkben fotó is szerepel a bocskais versenyzőkről (133. o.), talán Stipsicz István az egyik növendék. A rendezvényről filmfelvétel is készült, melyet egyelőre nem sikerült felkutatni.

8 M. T. I. Sportkiadás, 1933. június 5., 2. kiadás.

9 M. T. I. Sportkiadás, 1935. május 26., 7. kiadás.

10 Három szilveszteri menyasszony, in: *Új Budapest*, 1936. január 11., 3.

11 A Zserbó-bó-ban, in: *Színházi Élet*, 1936. 40. szám, [59.]

12 A Zserbó-bó-ban, in: *Színházi Élet*, 1936. 41. szám, [61.]

13 Bene János – Szabó Péter: *A magyar királyi honvéd huszár tisztikar 1938–1945*, Jósza András Múzeum, Nyíregyháza, 2003, 230.

14 Bene-Szabó, id. mű.

15 *Lopás a sportuszodában*, in: *Szentesi Napló*, 1939. október 24., 6.

dos már az elmúlt év nyarán is kimentett egy fuldoklót a Tiszából. Pro domo: Baitz József, a Községi Élelmiszerüzem vezérigazgatója tisztelettel kéri a fenti tudósítás leközlését a T. Fővárosi Rovatvezető uraktól.”¹⁶ Apósa kérésének a fővárosi és a vidéki lapok sokasága tett eleget.

1943-tól Stipsicz frontszolgálatot teljesített, 1944-ben a galíciai Ottyninál megsebesült, felgyógyulása után – mint arcvonatszolgálatra alkalmatlan – különböző német csapatok és az 1. magyar hadsereg összekötőtisztjeként szolgált. Nyugati hadifogság után került haza.¹⁷

1945 nyarán a Honvédelmi Minisztérium igazolóbizottsága elrendelte rendfokozatának közigazgatási úton való megfosztását.¹⁸ A határozat ellen Stipsicz István fellebbezett,¹⁹ melynek eredményéről nem adtak hírt a lapok. 1947. május 19-én bocsátották el a honvédség kötelékéből.²⁰ A háború után a svájci követség sofőrjeként dolgozott. 1948 és 1956 között börtönbüntetését töltötte,²¹ felesége elhagyta. Szabadulása után könyveket árult, majd az ORFI-ban dolgozott betegszállítóként. 1963-ban újra megnősült.²²

Feltehetőleg nagy öröme szolgált, hogy idővel visszatérhetett szeretett lovai közé. A Földművelésügyi Minisztériumban a lovak export-importjával foglalkozott. Rövidesen átkerült az alagi méntelepre, ahol a diplomata- és sportistálló működését irányította. Nyaranta a külföldi vendégek lovasiskoláját vezette Tihanyban. Tatán 1965-ben,²³ Kocséron pedig 1976-ban²⁴ szervezett lovasiskolát. Rövid ideig Nagyvázszyban is dolgozott,²⁵ majd 1979-ben megreformálta a hatvani Lenin TSZ lovasiskoláját, melyet ráfizetés miatt érkezése előtt csaknem felszámoltak.²⁶ Néhány hónap alatt európai szintű istállót hozott létre.

Az Alagon – a diplomataistálló élén – töltött éveiről legrészletesebben csak egy 1966. október 3-án kelt III/III-as jelentésből tájékozódhatunk. Kiszely István (fedőneve Feledy Zsolt) jelentésének első részét idézzük a következőkben. „Stipsicz István. Foglalkozása: huszártiszt, előkelő bárói származás. Háború után hosszú évekig börtönbe került. Ott tartózkodása alatt felesége férjhezment, Párniczky József vette el, aki egy hónappal ezelőtt Luganóba távozott. Stipsicz István miután kijött a börtönből egy darabig könyvet árult a mozikban, majd elment szállítómunkásnak, míg végül a Földművelésügyi Minisztériumba került a ló export-importhoz. Idővel átkerült az Alagi méntelephez trénernek, ahol jelenleg is dolgozik. Nyaranta a Tihanyi lovaglőiskolát szokta vezetni. Közben újra megnősült, elvette Kiss Zsuzsa volt színésznőt. Zsuzsa lakásába költözött a Gyopár utca 8 sz.-ba, majd Zsuzsa örökölt 200.000 Ft.-ot és vettek egy öröklakást Ulászló u. 39–41 sz. alatt II. lépcsőház, II.

em. 4 sz. Ebből a lakásból kerültünk mi mint cserelakásból a Gyopár u. 8 sz. alá, mely lakást ő felajánlott nekünk. Ők, feleségével együtt általában keveset tartózkodnak otthon, ő d. u. 4 óra felé, felesége pedig csak 1/2 6 felé megy haza. Vasárnap feleségével együtt ha szép idő van Alagra mennek lovagolni. A lakáskulcs másodpéldánya tudomásom szerint a házmesternél van, aki takarítani szokott nekik. A lakás két kulccsal nyílik, felül kétágú Wertheimzár van, alul rendes zár. A lakás udvarra néz, szomszédjaival nincsenek jóba.” A jelentés további része fia, Stipsicz József Nyugatra szökését írja le, a szöveg így zárul: „Mihelyt megérkezett [Luganóba, ahol nagyanyja, édesanyja és mostohaapja várta] értesítette a történetekről édesapját, aki örült, hogy »nem halt ki a virtus« a családból.”²⁷

Stipsicz István (jobbról a második) Alagon 1966-ban
(a fénykép Fekete László Adorján tulajdona)

Nem tudjuk a pontosan, hogy Stipsicz István mettől meddig vezette az alagi diplomataistállót. Valószínűleg Szepessy-Schaurek Ottmár elhunyt (1964) után egyből átvette az iskolát, hiszen egy 1965-ös cikk már annak irányítójaként említi.²⁸ Egy 1968-as hír szerint „a lovasiskolát Czánt Emil és Stipsics [sic!] István vezeti.”²⁹ A diplomataistálló irányítását később Czánt Emil egyedül folytatta, róla sorozatunk következő részében emlékezünk meg.

„Ne félj, mert megváltottalak...”
Esaías könyve 43/1.

+

Fájdalommal tudatja a gyászoló család, hogy

ternovai báró STIPSICZ ISTVÁN
volt huszárszázados,

életének 79. évében, súlyos betegségben elhunyt.

Kívánságára csendben eltemettük.

Lelki üdvéért a gyászmise 1990. december 1-jén 16 órakor lesz a budai ferencrendiek plébániatemplomában, II., Mártírok útja 23.

NYUGODJÉK BÉKÉBEN!

Stipsicz István gyászjelentése (1990)

16 Magyar Országos Tudósító, 1942. július 24., 4. kiadás.

17 Bene-Szabó, id. mű.

18 Igazolások eredménye a honvédelmi minisztériumban, in: Kossuth Népe, 1945. július 14., 6.

19 Fellebbezés alatt álló katonai igazolások, in: Kossuth Népe, 1945. augusztus 5., 5.

20 Bene-Szabó, id. mű.

21 A Stipsicz Istvánról elérhető állambiztonsági dokumentumokat – reményeink szerint – egy következő cikkben ismertetjük.

22 Stipsicz András szóbeli közlése.

23 Fölelevenedik egy régi szép sport, in: Dolgozók Lapja, 1965. október 8., 7.

24 Lovasiskola Kocséron, in: Nagykovácsi Híradó [A Pest Megyei Hírlap melléklete], 1976. július 6., 1.

25 [Fehér Károly (szerk.):] Lovak, lovasok. Lovas hagyományok, értékek és hungarikumok Veszprém megyében, VM Vidékfejlesztési, Képzési és Szaktanácsadási Intézet, Bp., 2011, 128.

26 Moldvay Győző: Nyílik-e „aranybánya” Hatvanban, in: Népújság, 1979. augusztus 31., 3.

27 <https://kuruc.info/galeriaN/hir/kiszstipsiczrolalakaskulcsmasodpeldanya661.jpg> (Utolsó megtekintés: 2019. 05. 02.) Az ékezeteket javítottam – M. T.

28 Fölelevenedik egy régi szép sport...id. mű.

29 Solymosi László: Szálló – az istállók mellett, in: Pest Megyei Hírlap, 1968. szeptember 12., 6.

KEREKES DÓRA

Advent és karácsony a pincében

Faludi (Fieszl) János dunakeszi plébános emlékei 1944. november–decemberéről

Dunakeszi a háborúban

Magyarország 1941. június 27-én belépett a második világháborúba. Mivel Dunakeszi közel fekszik Budapesthez, a szövetséges hatalmak jelenlétét már 1944 nyarán tapasztalta a falu. Ebben az időben az angol és az amerikai repülőgépek rendszeresen bombázták a magyar fővárost. Ugyanakkor nem ez volt az első hadi esemény, amely a mai város területét érintette. 1942. szeptember 4-én, amikor szovjet repülőgépek először indultak Moszkvából Budapest bombázására, célt tévesztettek, így Alagra is hulltak lövedékek. Három ház teljesen használhatatlanná vált, több másik megrongálódott.¹ Ezt az intermezzót leszámítva azonban a két falu – az ország hadba lépése ellenére – élte mindennapjait. Természetesen érzékelték a háború okozta változásokat: jó vagy rossz híreket kaptak a fronton harcoló szeretteikről, egyre nagyobb mértékűvé vált az infláció és az áruhiány, bevezették a jegyrendszert, nem is beszélve az elsőtétítéstről és a légoltalmi rendeletekről. Utóbbiak nagymértékben növelték a lakosság félelemérzetét.

1944 nyaratól testközelbe került a háború. Faludi (Fieszl) János, a Szent Mihály-templom esperes plébánosa így írt erről: „Dunakeszi felvonulási területe volt a repülőknél, sok komoly repülőharcnak voltunk szemtanúi.”² A bombázások reggel 8 óra körül kezdődtek, és kora délutánig tartottak. Ezt követően rövid szünet állt be, majd este ismét elkezdődtek, és gyakran éjfélig vagy tovább is repültek a gépek. Az állandó repülések következtében a Budapest környéki településeken egyre nőtt az áldozatok száma, ami a félelemszint emelkedését is maga után vonta. Dunakeszi és Alag lakossága is a pincék (bunkerek) mélyén keresett menedéket. Ezek a légnyomás és a repeszdarabok ellen valóban védelmet jelentettek; ahová azonban bomba csapódott be, ott rendszerint magas volt a halálos áldozatok száma.

Az ősz elérkezésével a front már Magyarország területén volt, és folyamatosan közelített a két településhez. A november–decemberi időszakot Dunakeszin átélők mindennapjairól a plébános, Faludi (Fieszl) János által vezetett *Historia Domus* nyújt érzékletes képet. Fontos megjegyeznünk, hogy Faludi utólag, vélhetően 1946–1947 körül vetette papírra a történeteket, és sokszor már az azutáni események ismeretében minősíti, értékeli azokat.³ Érdekes az igeidők váltakozása, feltételezhető, hogy voltak eredeti feljegyzései is.

1 Ágoston András: *Dunakeszi és Alag a második világháborúban*. In: *Dunakeszi története II. 1910–2017*. Főszerk. Kerekes Dóra. Dunakeszi, Dunakeszi Város Önkormányzata, 2018. 28.

2 A Szent Mihály-templom *Historia Domus*a, Dunakeszi, III. kötet 59. (A továbbiakban: HD [Szent Mihály-templom], III.) Faludi (Fieszl) János (Zebegény, 1893 – Dunakeszi, 1956) Temesváron és Vácott végezte iskoláit, utóbbi helyen szentelték pappá, 1916-ban. Májusban Nógrádverőcére, majd október 15-én Monorra nevezték ki káplánnak. Utóbbi helyen maradt alkalmazásban egészen 1918-ig, de közben katonapapként frontszolgálatot teljesített előbb Besszarábiában, majd Olaszországban, a Piave mellett állomásozó alakulatoknál. 1935-ben került Dunakeszire, ahol haláláig szolgált. Az ő agitálásának köszönhető, hogy 1936–1937-ben felépíthették az Újtemplom, vagyis a ma ismert Szent Mihály-templom Dunakeszin.

3 1945–1946-ban a magyarországi püspökök elrendelték egyházmegyéjükben, hogy a háborús események kerüljenek bele az egyes plébániák *historia domus*aiba. Faludi (Fieszl) János esetében azért nem tudunk pontosabb dátumot megadni, mivel az események tárgyalása 1944 december végén abbamarad, és csak 1948-ban indul újra. A köztes részen régebbi történetek, fényképek és újságcikkek találhatók. Nem tudni, hogy volt-e itt szöveg, amelyet esetleg eltávolítottak vagy ebben a négy évben (az amúgy mindent részletesen leíró plébános) nem vezette a *Historia Domus*t.

A háború ezen szakasza alapvetően befolyásolta a településlakók mindennapi életét. Az iskolaévet ugyan elkezdték 1944 szeptemberében, de a legtöbb helyen néhány hét után fel kellett hagyni a tanítással. Az épületeket Dunakeszin is a katonaság vette igénybe, „*alaposan meg is rongálták a felszerelést, maga az épület sértetlen maradt*”.⁴ Az egyházi szertartásokat és ünnepeket is csak részben vagy máshogyan lehetett megtartani, pedig ekkor még nagyobb igény jelentkezett a lakosság részéről e téren. A magyar katolikus püspöki kar eligazította a településeken szolgálatot teljesítő papjait: maradjanak a helyükön, szolgálják a lakosságot, sőt, arra is utasítást kaptak, milyen teendőik vannak, ha a misét légi-riadó szakítja meg, hogyan helyezték biztonságba az oltári szentséget, a szent olajokat, az anyakönyveket és az egyházi iskolák iratait.⁵

A front átvonulása

November végén a front Dunakeszi és Alag térségébe ért, így december 7-8-a körül a két település közigazgatási tisztségviselőinek többsége elhagyta a területet. Az itt maradt lakosság számára ettől kezdve egészen a háború végéig a helyi papság jelentette – a spirituális mellett – az egyetlen társadalmi vezető, amely oktatással, kultúrával, helyi közélettel foglalkozott, vagy éppen a jövő-menő katonai alakulatoknál képviselte a lakosság érdekeit. Az egyházközség mint szervezet is folyamatosan működött, amit a Szent Mihály-templom kézi számadási naplója is jól mutat. Ebben szerepelnek az 1944–1945. évi pénzösszegek is, havi lebontásban.⁶ Faludi (Fieszl) János Dunakeszin, Delia István Műhelytelepen (ma: Gyártelep), Csík József pedig Alagon, híveikkel vészelték át a front átvonulását.

Faludi (Fieszl) János így ír erről: „*Itt élünk most, teljes bizonytalanságban. Házam tele német katonákkal, megjelent egy pap nálam kóvártélyért, nem néztem ki belőle a papot, »obergefreiter« [tizedes] rangja volt, csak mikor a misézési lehetőséget említette, eszméltem rá papi voltára. Szanitéc szolgálatot teljesített, mint sok más társa. Volt közöttük egy evangélikus pap. Idejártak hozzám, ahol is termékeny eszmecserét folytattunk egy kis bor mellett, néha reggelig.*”⁷

A front Budapest körül megmerevedett, tekintettel arra, hogy az Attila-vonal (amelynek kialakítását 1944. szeptember 11-én kezdték meg a fővárostól keletre) megállította az Alföld felől érkező szovjet sereget. A három védővölvől álló Attila vonalat, amely szárnyaival a Dunára támaszkodott, és összekötötte a Karola-vonalat a Margit-vonallal, a német és a magyar csapatok közösen tartották. A szovjet 46. hadsereg ide érkező alakulatai az Attila-vonal déli részén akadtak el. Velük szemben november 1-jétől a térségben a 13. német páncélos hadosztály védte a magyar fővárost. A szovjet hadsereg nyolc had-

4 Faludi (Fieszl) János feljegyzése a háború utáni állapotokról, é. n. [1945]

5 Bednarik János: *A nyáj mellett virrasztó pásztor. A Buda környéki falvak 1944–1945-ös történelmének egyházi és pásztorációs vonatkozásai*. In: *Váltóállítás: diktatúrák a vidéki Magyarországon 1945-ben*. Szerk. Csíkós Gábor–Kiss Réka–Ö. Kovács József. Bp., NEB, MTA BTK, 2017. 505.

6 Templomszámadási napló, 1936. febr. 1.–1946. jan. Dunakeszi Római Katolikus Plébánia Hivatal

7 HD [Szent Mihály-templom], III. 62.

osztályának december 5-én Acsa és Galgamácsa között sikerült áttörnie a német vonalakat.⁸

Nem sokkal később pedig az a hír érkezett Dunakeszire, hogy a szovjetek Vácot megkerülve délnek fordultak, és december 9-én már Göd határában álltak. Az addig Dunakeszin állomásozó német alakulatok továbbvonultak, és helyettük más, harcoló egységek érkeztek a településre. A dunakeszi plébániára vette be magát egy svájci származású parancsnok által irányított telefonos csapat, amelynek tagjai néhány napig maradtak. Mivel az oroszok ekkor már a Révdűlő és a Műhelytelep területén jártak, hamarosan ezen alakulatok is elhagyták a térséget. A plébános híveivel egy ideig a Szent Mihály-templom tornyából szemlélte az eseményeket, de a torony hamarosan tűz alá került.⁹

Ezután Dunakeszi (ahogyan Alag és Műhelytelep) lakossága három hétig jobbra a pincékben élt. A plébánia tágas pincéje – ahová minden mozdíthatót levittek – sok ember számára biztosított menedéket ezen vészterhes időkben. A plébános így fogalmaz: „Áldottam az építőjét a háznak, hogy jó kiadós pincét épített 200 évvel ezelőtt, nem is gondolván arra, hogy a bor helyett más célokat fog szolgálni. Menedékhely lesz nemcsak nekem, hanem sokaknak.”¹⁰ Az oroszok a Révdűlő és Alag felől támadták Dunakeszit, a németek a Szent Mihály-templom tornyából figyelték az ellenséges csapatmozgásokat. Ezért a templomot sok találat érte. A háború után a károk felmérésekor a templom esetében az akna- és ágyútalálatok következtében keletkezett sérüléseket 130.260 pengőre becsülte a plébános által felkért szakember.¹¹

Faludi (Fieszl) János

8 Ungváry Krisztián: *Budapest ostroma*. Bp., Corvina, 2005. 27–29.

9 HD [Szent Mihály-templom], III. 62.

10 HD [Szent Mihály-templom], III. 62.

11 Faludi (Fieszl) János plébános levele gróf Teleki Géza vallás- és közoktatási miniszterhez, 1945. augusztus 22-én.

A három hét alatt Faludi plébános rendszeresen kijárt a faluba, amikor kevésbé erőteljes volt a harc: híveivel összegyűjtötte a sebesülteket, akiket orvoshoz juttatott. A halottakat nem tudták a temetőbe temetni, mert az állandó tűz alatt állt, így a templom mellé hantolták el őket, később kerültek át a temetőbe. A misét a templom helyett a Miaszszonyunkról Elnevezett Kalocsai Iskolanővérek Társulatának zárdájában tartották, de még itt is majdnem találatot kaptak. A nővérek megmenekültek, a miseruhák és -kelyhek azonban erősen megrongálódtak egy akna szilánkjaitól.¹² Karácsony előtt hívei megkérdezték Faludi (Fieszl) János plébánost, hogy misézik-e az ünnepen a templomban, és ő igent mondott, de reggel fél hétre tette a kezdési időpontot, mert olyankor rendszerint nem tüzeltek az oroszok. Gyakorlatilag az egész falu jelen volt, hiszen ezekben a nehéz napokban a közösségi érzés még fontosabbá vált számukra.¹³

Újraindul az élet – szovjet csapatok Dunakeszin

December 27-én a német katonák elhagyták Dunakeszit, de előtte még „Sorban lejönnék a pincébe a háborúba belefáradt katonák, hogy győzni szeretnének. Meggyóntatom őket.”¹⁴ A szovjet hadsereg vette át a helyüket.

A település vezetését a megszálló szovjet parancsnok az egyik itt maradt községközi alkalmazottra, vitéz Pusztai János közigazgatási jegyzőre bízta. A helyi kommunista és szociáldemokrata érzelmű lakosok kezdeményezésére pedig 1945. február 7-e előtt létrejött a Nemzeti Felszabadítási Bizottság, amelynek vezetésével a plébánost, Faludi (Fieszl) Jánost bízták meg. A Bizottság végezte a községi ügyek irányítását. Szakértelemmel bíró alkalmazottak hiányában a város vezetésével végül az illegális kommunista múlttal rendelkező Kocher Lászlót bízták meg. A volt alkalmazottak közül Tóth János aljegyző, Pusztai János közigazgatási jegyző, Száraz György pénztáros, Németh István népmozgalmi nyilvántartó és Holovics György törvénybíró állt újra szolgálatba.¹⁵ A szovjet hadsereg jelenléte nagy terhet jelentett a falu lakosságának. 1945 márciusában az oroszok betörték a Szent Mihály-templom sekrestyéjébe, és elvitték a teljes ruhafelszerelést. Ezt Faludi (Fieszl) János plébánosnak sok utánajárással sikerült visszaszereznie. Április 1-jén, húsvétvasárnapról húsvéthétfőre virradó éjjel azonban a szovjetek elvitték a Szent Mihály-templom négy oltárának és a *tumbájának* felszerelését. Ezt nem sikerült visszaszerezni. A tabernákulum sértetlenül megmaradt.¹⁶ Az orosz megszállók az iskolaépületet is megpróbálták használatba venni, de – mivel hiányoztak az ablakok – nem maradtak sokáig. Ugyanakkor nagy pusztítást vittek végbe. A padokat, asztalokat, kályhacsöveket, lefolyócsatornákat elvitték, összetörték, elégették. Az irodában elhelyezett könyveket, hivatalos iratokat és minden papírt összegyűjtöttek, az udvaron halomba rakták, elégették.¹⁷

12 HD [Szent Mihály-templom], III. 63.

13 HD [Szent Mihály-templom], III. 64.

14 HD [Szent Mihály-templom], III. 64.

15 Ágoston András: *Dunakeszi története 1945-től 1950-ig*. In: *Dunakeszi története II. 1910–2017*. Főszerk. Kerekes Dóra. Dunakeszi, Dunakeszi Város Önkormányzata, 2018. 41. (Ágoston, 2018b)

16 Faludi (Fieszl) János feljegyzése a háború utáni állapotokról, é. n. [1945]

17 Faludi (Fieszl) János feljegyzése a háború utáni állapotokról, é. n. [1945]

A templom, a plébániaépület, a kántorház és az óvoda-zárda épület együttes kárértékét 222.222 pengőre becsülte fel – szakemberek segítségével – Faludi (Fieszl) János plébános, 1945 nyarán.¹⁸

Két levél

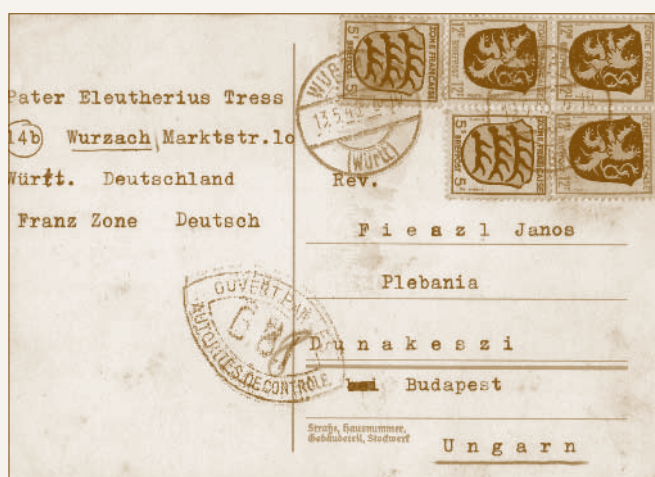
A front átvonulása és az élet újrakezdése felett érzett öröm hamar kellemetlen hangulatúvá vált a plébános számára. A földreform – a földosztások – a Szent Mihály-templom plébániai földjeit is érintették. 1945-ben még így ír róla Faludi (Fieszl) János:

„Az Egyháznak volt plébániai javadalom címén földje:

	50 k[ataszteri] h[old]	522 öl
kántori	26	924
harangozói	2	639
rk. iskolának iskolai alap	8	725
összesen:	88 kh.	810 öl

földje. Ezt még a tavasz folyamán kiosztották és kicövekelték, azonban a Pestvármegyei Bizottsághoz beadott fellebbezés folytán redukálták, meghagyván összesen 50 kat. holdat, tekintettel arra, hogy B[uda]pesttől 30 km-eres körzeten belül fekszik Dunakeszi és semmiféle más ingatlan kiosztásra nincsen, kivéve a községnek majdnem ugyanannyi földje. Az ügy még ma sincsen befejezve, határozatot kézhez még a mai napig sem kaptuk. Valószínűleg 50 holdat fognak az Egyháznak megtagadni.”¹⁹ Végül a 88 kataszteri hold 810 öl területből 33 kataszteri hold 710 négyszögölt hagytak meg az egyháznak.²⁰

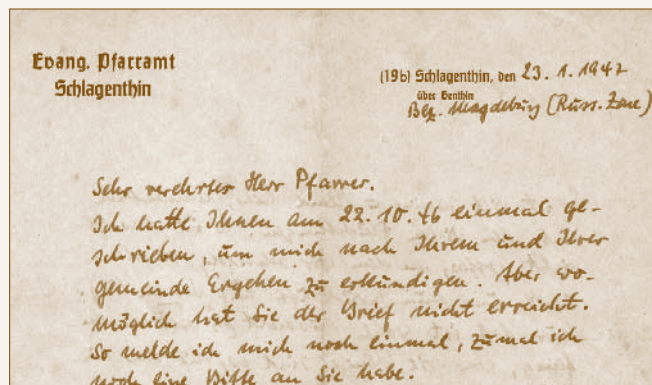
Az internálások, kilakoltatások, vagyonekmozgások és igazolások, a formálódó új rend nagy terhet jelentettek a plébános számára, így felüdülést jelenthetett számára az 1946. május 12-én, illetve 1947. január 23-án számára írt két németországi levél. A legsötétebb ostromnapok idején nála tartózkodó katolikus pap és evangélikus lelkész írták. Az első Wurzachból, a francia zónából érkezett Eleutherius Tresstől, aki a háborút követően hazatért, és tollat ragadott, hogy köszönetet mondjon Faludi (Fieszl) János dunakeszi esperes-plébánosnak:

Eleutherius Tress levelének címzése

„Tisztelt Plébános Úr! Talán emlékszik még arra a papra, aki 1944 decemberében egy rövid ideig önnél lakott. Még egyszer szeretném önnek megköszönni, amit ezekben a napokban az ön kedvessége folytán kaptam. Isten megfizeti majd önnek. Hogyan élte túl az azt követő napokat? Biztosan nem volt könnyű. Ismét korlátlanul tudja a munkáját végezni? 1945 májusa óta én is itthon vagyok, októbertől az itteni kolostoriszkolában tanítok. A kollégium teljesen telítve van, és minden rendben megy. Kérem, üdvözlje házvezetőnőjét is. Üdvözléssel és Isten áldását kívánva önnek: P. Eleutherius Tress”²¹

Az evangélikus lelkész Schlagenthinből (ma a németországi Jerichow része), az orosz zónából küldte levelét Dunakeszire, ebben jelzi, hogy már 1946-ban is írt, de ennek nyomait nem találtuk. Mivel választ nem kapott, az író maga is kételkedett abban, hogy Faludi plébánost elérte írása. Jelen levelében Hayrus Albertus lelkész érdeklődik a plébános és a dunakesziek felől. Kérdezi, hogyan élték túl a német csapatok kivonulását követő időszakot, és a falu, a templom megvan-e még. Külön köszönetet mond Koncsik István²² családjának, akikkel jó viszonyt ápolt ittlétekor. Miután Dunakeszről elment, Hayrus Albertus édesanyja haláláról kapott hírt, ezért hazatérhetett, így nem jutott Berlinbe, nem élte át az ostromot. Viszont amerikai hadifogságba került, ahonnan később szabadult csak meg. Schlagenthinben azt tapasztalta, hogy a település teljesen elpusztult, mindent előlről kellett kezdeniük. Mindehhez erőt adott neki, hogy a feleségét és a gyermekeit jó egészségben viszontláthatta. A településen a legtöbb gondot a nagy menekültáradat jelentette. Végül segítséget kért egy Magyarországon, a Balaton mellett valószínűleg elesett schlagenthini katona felkutatásában, hogy a családja végre biztosat tudhasson felőle.²³

Hayrus Albertus levelének részlete

Hogy Faludi plébános válaszolt-e a levelekre, jelenleg nem ismert. Amikorra ezek hozzá érkeztek, már egészen más problémákkal volt elfoglalva. A háború utolsó szakasza és az azutáni változások próbára tették a dunakeszi plébánosokat is, akik mindvégig híveik mellett maradtak, és – jó pásztorként – átsegítették őket ezeken a nehéz napokon, heteken, hónapokon.

18 Faludi (Fieszl) János plébános levele gróf Teleki Géza vallás- és közoktatási miniszterhez, 1945. augusztus 22-én.

19 Faludi (Fieszl) János feljegyzése a háború utáni állapotokról, é. n. [1945]

20 Ágoston, 2018b 55.

21 Eleutherius Tress levele Faludi (Fieszl) Jánosnak, Wurzach, 1946. május 12.

22 1950-ben Dunakeszi Község Tanácsának tagja lett. In: *Dunakeszi története II. 1910–2017*. Főszerk. Kerekes Dóra. Dunakeszi, Dunakeszi Város Önkormányzata, 2018. 744.

23 Hayrus Albertus levele Faludi (Fieszl) Jánosnak, Schlagenthin, 1947. január 23.

VARGA ISTVÁN JÓZSEF

Az Alag-Dunakeszi Református Egyház története

7. rész, 1940-1944

Az 1940-es év presbitéri gyűléssel kezdődött január 12-én. A napirend a szokásos év eleji programpontokból állt: mérlegek, adókimutatások, leltár, költségvetés, névjegyzék. Tóth János lelkipásztor – ahogy 1939-ben is – „az egyházközség válságos helyzetére tekintettel önként lemondott” a neki járó lakbér összegének egyharmadáról, az egyházi föld hozadékának rá eső részéről, valamint vállalta a fűtés és a világítás terheit. A presbitérium adományt szavazott meg Tompa Mihály Margit-szigeten felállítandó szobrára, a kistarcasai paplak renoválására és a rozsnyói táborra.

A volt lelkész, Kirner Bertalan tíz év elteltével újra pert indított az egyházközség ellen. Tóth János lelkipásztor a törvényszékhez írott levelében kifejtette: „a felperes ismét elérkezettnek látta az időt arra, hogy újabb anyagi károkat okozzon nekünk és ezért tette folyamatba jelen pert, alaptalanul és a csekély értéket képviselő állítólag nálunk hagyott ingóságainak olyan fantasztikus nagyértéket jelölt meg, hogy a perértéket figyelembevéve, a felmerülendő saját ügyvédi költségeink, amelyek ezen alaptalan perből származnak majd, ismét súlyos anyagi kárt fognak okozni nekünk. [...] A 24. tétel alatt felsorolt ló végelgyengülésben kimúlt, amit állatorvosi bizonyítvánnyal igazolunk.” Kirner Bertalan később a harmónium visszadását is kérte, amelyre az egyházközség jelezte: „az irattárban levő eredeti iratok minden kétséget kizáróan igazolják az egyházközségnek a harmóniumot illető törvényes és kizárólagos jogát. Ezért [...] zsarolásnak minősülő jogtalan követelését soha sem teljesítheti.” Bizonyítékként bemutatták a kultúrestek meghívóit, amelyek a „harmonium javára” szóltak.

1940-ben a templomalapra 632 pengőt fizettek be. Nagyobb adakozók voltak: dr. Ravasz László püspök 150, a budai Szilágyi Dezső téri elnökség 50, Tóth János és neje 100 és Kolláth József 60 pengő. A templomalap összege így elérte a 2456 pengőt. Az egyháztól földet, helyiséget, lakást béreltek 1940-ben: Laznik János, Keresztes János, M. Tóth István 961 pengő értékben. A perselypénz 342 pengő volt. A kiadások közül a havi villanyszámla 1-4 pengő között, egy villanyégő 2,90, egy kundházi fuvar 5, egy mázsa szén 4,80, egy mázsa fa 5,40 pengőbe került. A választói névjegyzékben 293 név (Alag 114, Dunakeszi 179 fő) szerepelt.

1941 januárjában újra emelkedett az egyházi adó, így februárban számtalan beadvány érkezett annak mérséklését kérve. Részletek Kiss Lajosné Szilvási Berta (Kistemplom utca 1.) leveléből: „Nagytiszteletes Református Tiszteletes uraknak kívánom tudomásukra hozni az alábbiakat. Én Kiss Lajosné r.kat. házasságot kötöttem 1898. Uram református, megengedtem, hogy a gyermekeim az apjuk vallását kövessék, de az uram nem segített felnevelni, így én egyedül kerestem a kenyerüket napszámos munkával. Most már 63. évembe vagyok, fiam 41 éves, a lányom 18, aki itt született és itt járt iskolába az apácaikhoz. Én a gyerekeimet megegyezés szerint a Bp. Kálvin téri templomba vittem kereszteni, de mint ura hagyott asszony, a lányomat már az óvodába úgy írtam be, hogy a katolikus vallásba neveljék. Így is járta végig az iskolákat, soha református hittan órán nem vett részt.” Kissné tájékoztatta a presbitériumot, hogy 1926-ig fizette a református egyházközségnek az adót, és

Tóth János (az ülő sorban középen) a presbitériummal az 1940-es évek elején

már többször kérte, hogy ne keressék ezzel kapcsolatban. Férje 1916 óta dolgozik a Láng Gépgyárban, őt kutassák fel adófizetés ügyében. A férfi apja református tanító volt Mezőtúron, három nővére tanítónő ugyanott. Berta asszony nagybátyja pedig plébános volt Békésszentandrason, „épp evégett csak polgárin esküdtünk.”

Az 1941-es esztendőben általános tisztújítás volt az egyházban. Az egyházközség az eddigi 12 fős presbitériumot 10 főre csökkentette. A következő személyeket ajánlották a presbitériumba: Setéth József, Csomós Ferenc, Horthy Jenő, Máthé Sándor, dr. Csia Béla. Elfogadták Kolláth József (Kisalag) és Csiki György lemondását, egyben Kolláth Józsefnek „tisztületbeli presbiter” címet adtak. A jegyzőkönyvek alapján ő volt az első Dunakeszi-Alagon, akit így tisztelt meg a presbitérium. Június 29-én azután az egyházközségi közgyűlés az alábbi testületet választotta meg. Gondnok: Setéth József; presbiterek: dr. Csia Béla, Konkoly Thege Zoltán, nagykárolyi Balogh Gyula; pót-presbiter: Szilágyi Gábor. A „régii” tagok, Böör Sándor, Csomós Ferenc, Máté Sándor és Horthy Jenő maradtak. Később még két presbitert választottak, Csiki Győzöt és id. Sallai Józsefet.

A Horthy család. Jobbra a kormányzó öccse, Horthy Jenő alagi presbiter

A március 2-i közgyűlésen elfogadták a templomépítési pótadó bevezetését. Dr. Juhász Péter beadványban kérte az új adóforma visszavonását az egyházmegyei közgyűléstől, mert szerinte annak nem volt törvényes alapja. Tóth lelkész válaszában a templomépítés megkezdésének szükségességéről írt: „Imatermünkben 86 ülőhely van [...] egészségtelen, mert ajtaja és ablaka a végén van, és nem lehet eléggé szellőztetni. Azonkívül a Magyar Lovaregylettől örökbérlet címén kapott telek elvész, ha a templomépítést egy-két éven belül meg nem kezdjük.” A lelkész március 29-én az espereshez fordult. „Önmagam vádoló, emésztődöm, amiért a templomépítési pótadóra gondoltam. A teljes összeroppanás előtt állok. Nem fogom soká bírni. Olyan részről ért a támadás, aki ismeri az egyházközség helyzetét, mindenről tudott. [...] Testileg sem bírom már úgy, mint eddig. Lelki bánatom is van, nem tudom feledni kisleányunk.” Júniusban az egyházmegye elutasította dr. Juhász beadványát, és engedélyezte a rendkívüli templomépítési adó kivetését.

A műhelytelepi imateremmel kapcsolatos problémákról levélben értesítette az egyház a tulajdonos MÁV főtanácsosát: „A legényotthonban levő imatermünkkel kapcsolatban annak lakói semmi be nem veszik Nagyságodnak azt az intézkedését, hogy az istentiszteletek idején ¾9 - ½11-ig semmiféle zaj nem lehet. Nyitott és zárt ablakok mellett folyik a rádiózás, danolás, muzsikálás, füttyülés, jövés-menés, beszélgetés, ajtócsapdosás. Sértésnek veszik a zaj megszüntetésére vonatkozó felszólítást. [...] Most húsoétkor 9 után vígan rádiózott az

egyik lakó. A tiszteltes úr [legátus] megbotránkozva beszélt el ezt a minősíthetetlen tisztelatlenséget, durva sértést, kihívó magaviseletet. Pirulnom kellett emiatt.”

1941-ben 14 ifjú készült konfirmációra: Bárány Éva, Deák Zoltán, Boda Csaba, Duló Károly, Farkas Katalin, Békési Erzsébet, B. Nagy Emma, Németh István, Király Péter, Kovács Ilonka, Agócs Julianna, Tar Gizella, Takács Ilona és Tar Marianna.

A világháború az alagi egyházközséget is közvetlenül érintette. „Vass Sándor alagi lakos, ref. vallású, lovász f. év július 21-én, az orosz harctéren hősi halált halt.” „Tisztelettel értesítem tek. Elöljáróságot, hogy a hősi halált halt Vass Sándorért a gyászistentisztelet f. hó 17-én d.e. 10, azaz tíz órakor lesz az alagi imateremben. Erre tisztelettel meghívom a tek. elöljáróságot. Tisztelettel kérem az elhunyt családját, munkaadóját, M. Lovaregyletet, csendőrséget, vasutat, postát, levante egyesületet erről értesíteni. Tóth János.” [Vass Sándor 30 éves volt.] Két református egyháztag kért adómentességet katonai szolgálat miatt: Seregi László méneskarai törzssörmester (Dunakeszi, Király u. 36.) és Gellérfi József törzssörmester (Dunakeszi, Levente u. 1.). Mindketten az állami lötenyésztő intézetek katonai felügyelőségén teljesítettek szolgálatot.

December 21-én presbiteri üléssel zárult az 1941-es esztendő. Az egyházközség csomádi földjét – a nagy drágaságra való tekintettel – 1942-ben is a lelképásztor rendelkezésére bocsátották, mint lelkési javadalmat. A harangozó állást megszüntették, helyette épületfelügyelőt neveztek ki.

1942 januárjában dr. Kacsóh Lajosné okleveles tanítónő bejelentette lemondását a kisalagi gyermekek hittanoktatásáról. A munkát Staudhammer Jánosné evangélikus vallású tanítónő vállalta el, aki viszont június végéig betegszabadságra ment. Tóth János sem vállalta a helyettesítést: „Magam két ok miatt nem mehetek el oda. 1/ Amúgy is sok a hitoktatásom, hét iskolában végzem. 2/ Kisalag ide egyórai út. Novembertől áprilisig rossz az út.” A lelkész azt javasolta az esperesnek, hogy bízta meg a főtí segédlelkésszel vagy egy fiatal főtí tanítóval a kisalagi hitoktatással. „Kisalag ugyanis Fóttal Fótújfalu révén már egészen összeépült. Az út Fótra 25-30 perc nagyon kényelmes sétával.” Az esperes Fótra küldött leveléből: „Az alagi vékonypénzű egyházközségnek bizonyára szüksége van a kisalagi egyházi adókra és úgy hiszem, hogy azokat nem lenne hajlandó a gazdagabb főtí egyházközségnek átengedni. De ettől eltekintve, a ti káplánügyetek szempontjából most kapóra jön ez a kérelem [...]”. A lelkész válaszából: „A lelkési szolgálat közül a keresztesítés, az esketés alig fordul elő Kisalagról. Tudtommal Fótra mennek, vagy hova, így a stólavesztés semmi. Többektől tudom, istentiszteletre is Fótra járnak. Mindent egybevéve Kisalagot egyháziilag kiengedjük és semmi nehézséget nem támasztunk ellene.” Balogh Ferenc főtí lelkész viszont kijelentette: „A főtí egyház tehát nem hajlandó Kisalagot átvenni és a hitoktatást is csak addig látja el, amíg Fóton segédlelkész lesz.”

Tóth János az esperesnek írott levelében a MÁV műhelytelepi iskolával kapcsolatban is segítséget kért: „Arra is kérem nagy-tiszteletű esperes urat, méltóztassék Dunakeszi máv. műhelyteleppel kapcsolatban Gyökössy Endre máv. igazgatóhelyettes urat megkérdeni, mi azzal az iskolával a máv. szándéka. Jelenleg a harmadik tanítót a politikai község fizeti. Mindenképp azon mesterkednek, hogy az iskola római kézbe kerüljön. Szó van arról is, hogy egy nagy állami iskolát építenek, mert a község nagy kiterjedésű. Minden törekvés arra irányul, hogy pápista kézbe kerüljön az is és apácák tanítsanak ott is.” Alagon és Dunakeszin 167 református növendék kapott hitoktatást (alagi községi elemi, dunakeszi római katolikus elemi, MÁV elemi, polgári, községi tanonc, MÁV tanonc, kisalagi állami elemi). A lelkész püspökhöz írt levélben azt is kérte, hogy Dunakeszi-Alagon létesítsenek árvaházat és a lovászleventék részére

lovasotthont. A diakonisszák jelenlétére is szükség lenne, hogy kiegyenlítsék az apácák katolikus tanítói szolgálatát. („Alag községi iskolájának egyetlen ref. tanítója gyerekeit római hitben neve-
li, sőt maga is buzgón hányja a keresztet, egyházközségével nem érez felelősséget.”) A püspök nem tartotta alkalmasnak az időt és a körülményeket e nagyszabású terv megvalósítására.

Egy gyermekneveléssel kapcsolatos felmérésből megtudhatjuk, hogy a Tóth János tiszteletes két gyermeke az 1941/42-es tanévben a nagykőrösi Arany János református gimnáziumba járt és az ottani internátusban lakott. Fejenként 52 pengőt fizet-
tek, kedvezményben, segélyben nem részesültek.

Március 8-án a Pavilonban Magyar-estet rendezett a nőegylet, melyen egy illusztris vendég is fellépett. „Költeményeiből felolvas: Áprily Lajos gimnáziumi igazgató, a Kisfaludi társaság tag-
ja.” [Áprily (Jékely) Lajos (1887–1967) költő, műfordító, a Baár-Maddas Leánynevelő Intézet igazgatója.]

A gyülekezeti munkacsoportok vezetői 1942-ben a követ-
kezők voltak: vasárnapi iskola – Csizmadia Vilmos, Jász Piro-
ska, Kulcsár Magda; Nőszövetség – dr. Juhász Péterné; KIA (Ke-
resztyén Ismeretterjesztő Alapítvány) – Kiss István; Leánykör
– Jász Piroksa.

1942 májusában Tóth lelkész a templomépítéssel kapcsolat-
ban írt levelet a püspöknek: „Az építkezést egyelőre lehetlenné
teszi az anyag drágasága, lekötött volta. Ma háromszorosába kerülne.
Úgy 28.000 P-vel rendelkezünk. A földművelésügyi minisztériumtól
most nem kapunk épületfát, mert azt másra fordítják. Sokat imád-
kozunk érte. Az adakozás is szépen folyik. Most azonban várni kell.
Csodálatos az Úr kegyelme.” Az egyházkerületi pénztárnál 14.719
pengő államsegély állt rendelkezésre a templomépítésre. A Be-

reczky Albertnek [1893–1966, püspök 1948–1958] írt, evange-
lizáló szolgálatot kérő lelkészi levélből: „Valószínű, nagyon jól
tudod, milyen összetételű gyülekezetünk, milyen annak lelki alkata.
Isten örök csodája, hogy vagyunk. Egyedül Ő szedett bennünket, a
szétszóródott nyáját és tartott meg mind e mai napig. Gyülekeze-
tünk templomépítés előtt áll. A jó Isten kegyelméből összegyűjtöt-
tünk már valamit. Ezzel békés viszonyok között már el is kezdhet-
nénk az építést. Most azonban lehetetlen. Azért nagy szükségünk
van lelki egység megteremtésére. A sok felől itt lakó híveink nagyon
érezik Pest hatásait. Otthon is eléggé megváltak templom nélkül, itt
meg egészen jól érzik magukat anélkül.” Levél a Lovaregylethez:
„[...] a község fejlődési iránya nem dél, hanem észak. Dél felé a
Lovaregylet birtoka miatt sohasem fog. Így célszerűbb lenne a temp-
lomteleknek az áthelyezése is. [...] vagy a Lovaregylet az egyházköz-
ségnek 30.000 P. készpénz segélyt ad.”

Az imaház kívül és belül az 1940-es évek első felében

Meghívó

Az alag-dunakeszi-i ref. ker. nőegylet
március idusának megünnéplésére Alagon
a pavilonban 1942. évi március hó
8-án délután 5 órakor

Magyar-estet

rendez. Erre az este mindenkit testőéri
szerepével meghív az Elnökség.

Műsor:

1. Himnusz. Énekl. a közönség.
2. Megnyitó. dr. Juhász Péterné.
3. Arany János: Katalin e. beszélyé-
nek egy részletét,
Petőfi: Véres napokról álmodom e.
versét Tamáska Gyula szavalja.
4. Ünnepi beszéd. Nagytiszteletű és
méltóságos Szabó Imre budapest-fa-
sori esperes m. kir. kormányfőtanácsos.
5. Brahms. Keringő.
Dosselli. Serenade. Hegedűn játssza:
Szilágyi Eszterhet zenekadémiái nőv.,
zongorán Bajnok Ferenc kísér.
6. Költeményeiből felolvas: Áprily
Lajos gimnáziumi igazgató, a Kis-
faludi társaság tagja.
7. Dottielli. Gioconda,
Kurucz. Heroldó rózsák között.
Énekl. Kis Szabella operabájos,
zongorán Bajnok Ferenc kísér.
8. Szózat. Énekl. a közönség.

Belépődíj: 1.—P.

A tiszta jövedelem építendő templomalapunké.
Felülfizetéseket a nemes célra haldans köszönik.
Névre szóló meghívót nem adunk ki

Júniusban segédlelkészt kért Tóth János „operációm és a lá-
badozási idő” tartamára. A háromhetes betegszabadság idejére
Fábián László segédlelkészt rendelték ki Alagra, aki akkor vé-
gezte el a nagykőrösi tanítóképzőt. Ám a háború közbeszólt:
„az alagi egyházközségbe segédlelkészt nem tudtam küldeni. A segéd-
lelkészeket és a végzett teológusokat katonai szolgálatra hívták be.
[...] a következő két vasárnapra Jakab Miklós budapesti vallásoktató
segédlelkészt bíztam meg a kisegítő szolgálattal.”

Egy vegyesházassággal kapcsolatos levélből: „Tekintetes
Pálfi Gyula úrnak, Alag, Nándormajor. Kedves Testőerünk! Arról

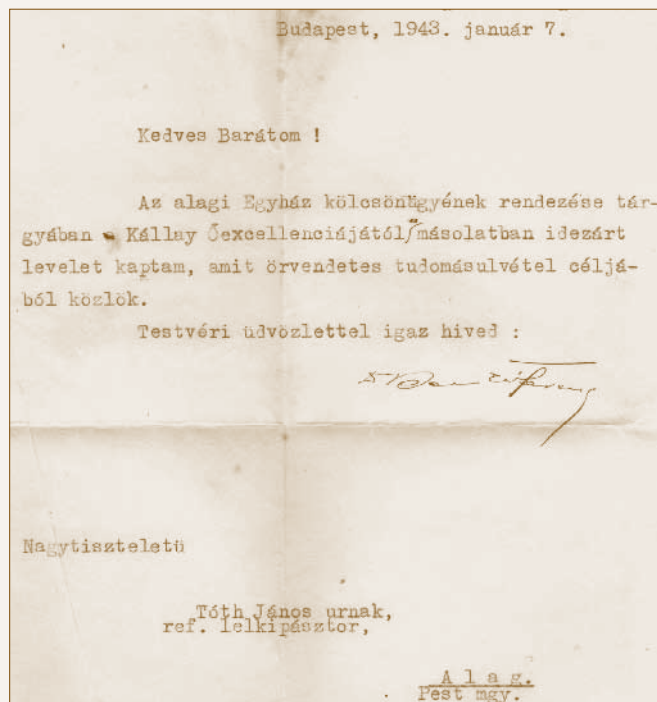
értesültünk, hogy egy kath. vallású nővel óhajt házasságra lépni. Aug. 25-én történt a polgári anyakönyvvezetőnél a kihirdetés. Templomunkban ellenben nem hirdettette ki azt. Így arra kell következtetnünk, házasságát nem szándékozik templomunkban megáldatni, sőt születendő gyermekeit is átengedi a menyasszony hitére. [...] Szálljon magába testvérünk és neveltesse születendő gyermekeit a ref. vallásba. A szentírás tanítása szerint nincs az anyaszentegyháznak a tőle elpártoltakkal semmi közösségünk. Tisztelettel Tóth János lelkipásztor."

A leventéknek tartott rendszeres istentiszteletek mellett az Alag és Dunakeszi községekbe vezényelt páncélos hadosztály híradószázadának református hívei számára is elrendelt istentiszteletekhez kisegítő katonai szolgálatot kért a lelkész Soltész Elemér tábori püspöktől. („50 főre 1 liter bor és ½ kg. kenyér számítandó”) „M. kir. I. honvéd páncélos hadtest híradó század. Protestáns leg. létszámát jelenti. Református lelkész hivatalnak, Alag. Értesitem, hogy folyó hó 31-én a teljes protestáns létszám /50 fő/, november 1-én kb. 30 fő fog az istentiszteleten résztvenni. Lukács fhdgy."

Az év végi két presbiteri gyűlés témái a templomépítési adományok és a dollárkölcson ügyei voltak. A templomépítési alapra 1942-ben befolyt összeg 564,22 pengő volt (ifj. vitéz Juhász Bertalan 50; iskolások gyűjtése 41,62; Porkoláb Bálint és felesége 70; Strauss Pál 50 pengő). A nőegylet karácsonyra 50 kg-os tűzifautványokat adott át kilenc nőtestvérnek. A Magyar Konzervgyár és Kereskedelmi Rt. a segélyakcióhoz 10 kg ingyenes vegyesízzel és 10 kg önköltségi áron kiutalt lekvárral járult hozzá.

Tóth János tiszteletes minden ismerősét és kapcsolatát bevetve kérvényt nyújtott be Kállay Miklós miniszterelnökhöz, hogy az 1927-ben felvett 8800 dolláros kölcsön ügyét minden érdekelt számára megnyugtatóan lezárhassák. Az egyházközség 6000 pengő ellenében kérelmezte a törlési engedély kiadását. Mocsy Mihály esperes december 24-én a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesületnek küldött levelében jelezte: „Az alagi ref. egyházközségben minden bajnak szerzője és előidézője az állásától elmozdított lelkipásztor [Kirner A. Bertalan] volt. Az egyházközség mai vezetősége semmiben sem részes és semmiért sem tehető felelőssé. Fentiek alapján a magam részéről az alagi egyház megmentése érdekében tisztelettel kérem az ajánlat elfogadását." 1943. január 8-án megérkezett a takarékpénztár válasza az egyház ajánlatára: „hajlandóak vagyunk a szóbanforgó s eziúdszerint még 8.635,98 dollárban fennálló kölcsön teljes és végleges kiegyenlítésére a t. Egyház által felajánlott 6.000 P-t, azaz hatezer pengőt elfogadni és pedig azzal a további kedvezménnyel, hogy ebbe a 6.000 P-be betudassék a már korábban teljesített 1.000 P-s fizetés is, úgy hogy végeredményként a kölcsön teljes kiegyenlítésére legkésőbb f. hó végéig 5.000 P lesz még pénztárunknál lefizetendő. [...] ily nagy engedményt még senkinek sem tettünk s jelen esetben is csak azért járultunk hozzá egy ily megoldáshoz, mert belátva az Egyház súlyos helyzetét a magunk részéről is lehetővé akartuk tenni azt, hogy az Egyház kulturmissziója teljesítésében ne akadályoztassék." A végleges kiegyenlítés dr. Benkó Ferenc nyugalmazott államtitkár Kállay Tibor takarékpénztári vezérigazgatóhoz írt levele nyomán történhetett meg. „[...] testvéri szeretettel köszönti az egyházközség lelkipásztorát, Tóth Jánost, abból az alkalomból, hogy 13 évi céltudatos, önfeláldozó és minden szempontból eredményes munkálkodása gyümölcsként jelentkező, az egyházközségünket ért felmérhetetlen erejű felszabaduláshoz vezette. [...] a presbyterium álmélkodással csodálja Istenünk irántunk való végtelen szerelmét, hálaadással említi áldott szent nevét, dicsőíti örökkévaló irgalmát." Az 1943. február 17-i egyházmegyei tanácsülésen elhangzott, hogy „az alagi református egyházközség ezzel felszabadult az életét fenyegető és minden jó munkájának és jö-

vendő boldogulásának útjában álló súlyos és terhes adósságtól és új életet kezdhet."

Dr. Benkó Ferenc Tóth Jánosnak címzett küldeménye a kölcsöntartozás rendezéséről

A presbitérium meghatalmazta a pénzügyi bizottságot, hogy folytassák a templom terveinek és a költségvetés tervezetének elkészíttetését. Az addigi tervek szerint az új templom 24 méter hosszú és 9 méter széles lett volna. Magassága 6 méter, az ülőhelyek száma 200. Szeghalmy Bálint építésmérnök leveléből: „Sajnos a mai idők nem nagyon alkalmasak az építkezésre, mert egyrészt az árak nagyon felmentek, másrészt anyagot is nehéz beszerezni. Az árak most kb. háromszor olyan magasak, mint ezelőtt 4 évvel, úgy hogy a templom 1.600 m² beépítés mellett /kb. m²-ként 50 P-t véve/ legalább 80.000 P-be kerülne. Aztán vasat egyáltalában nem lehet kapni, téglát, cserepet, cementet se igen."

Az 1943. március 16-i kanonika vizitáció összetörte a lelkipásztor és a gyülekezet álmait és ébredező reménységét. Az egyházmegyei számvevő és a pénztárnok – mindketten tanácsbírók – megállapították, hogy Tóth János 1938 és 1942 között „79 olyan zsidó vallású egyént vezetett be az áttérési anyakönyvbe, akiket elő egyáltalán nem készített, hanem a jelentkezéskor nyomban megkeresztelt." A többségükben budapesti illetőségű áttérőket oktatásban nem részesítette. Az illetékes rabbi által kiállított elbocsátólevelet nem kérte, illetve azokat nem őrizte meg. Az áttérési anyakönyvet vizitációk alkalmával eltitkolta, a statisztikában nem mutatta ki az áttérőket, akiknek anyakönyvi kivonatát adott. A gondnokot március 31-én értesítette az esperes a kialakult helyzetről. Tóth János lelkész ellen március 24-én fegyelmi eljárás indult, hivatalából felfüggesztették. A lelkipásztor az ötvenes években így írt meghurcoltatásáról: „Az ehm. előbbi elnöksége 1943. ápr. 1-vel 139 zsidó szabályszerű, törvényes átvétele miatt állásomból felfüggesztett. A fasizmus kemény csapást mért rám, amikor 64 hónapig voltam felfüggesztett állapotban." Április 4-én istentisztelet előtt a gondnok tájékoztatta a presbitériumot a kialakult helyzetről. Április 12-én helyettes lelkészt neveztek ki Alag-Dunakeszire Bölcskei Géza (1914–1982) rákospalotai segédlelkész szemé-

lyében, aki április 18-án mutatkozott be a presbitériumnak. Május 14-én az egyházmegyei bíróság elutasította Tóth János fellebbezését. A lelkipásztor illetményének felét vehette fel a felfüggesztés idejére, míg a másik fele a helyettes lelkészt illette meg.

Bal szélen Hunyadi Erzsébet (Bőlcsekiné), mellette Bőlcseki Géza

A református egyház május 20-án ünnepelte a magyar diaconisszamunka megszületésének 40. évfordulóját. Megjelent a magyar királyi honvédelmi minisztérium kiadványa a „Leventei ifjúság lelki gondozása” címmel. Az alagi egyházközségből a 20 éves Tóth Ida jelentkezett leánylevevente vezetőnek.

Az egyházközséget az egyházmegyei közgyűlésen Bőlcseki Géza helyettes lelkész és dr. Csia Béla presbiter képviselte. Június 20-án „a presbitérium kimondja, hogy 10 taggal csatlakozik az Országos Református Presbiteri Szövetséghez [ORPSz, 1926–1950]. Az évi 10.- P tagdíjat az egyházközség pénztára fizeti be, ahova a presbitérium tagjai fejenként 1.- P-t térítenek vissza.”

„A Szeretet-szolgálat Máté Ilona nem hadiáróvá jelölte ki az ehk. saját árvójaként, aki jelenleg a Szövetség orci-i árvaházában nevelkedik.” A presbitérium felkérte a Nőszövetséget, hogy tartson fenn kapcsolatot az árvával. Elfogadták id. Sallay János presbiter lemondását. Wittlinger Károly dunakeszi lakos Győző nevű fiával a katolikus hitről református hitre tért át.

1943. november 7-én a választói névjegyzékben 480 név szerepelt. Alagon 169, Dunakeszin pedig már közel ennek a duplája, 311 fő. Noha Kisalag Alag község szomszédságában volt, mégis Dunakeszhez tartozott közigazgatásilag. A kisalagi fejlődés miatt az ottani reformátusok száma 46 fő volt, a Műhelytelepről 37 fő szerepelt a névjegyzékben. Angolszász neveket már nem találni, és mindinkább a fizikai munkások jelennek meg: szakmunkás, földműves, gazdasági alkalmazott, lovász, gépkocsivezető, autószerelő, nyomdász, napszámos, segédmunkás. Található még postatanácsos, törvénybíró, ny. alezredes, földbirtokos, járásbírói alelnök, tanítónő, magánzó, ügyvéd, idomár, malombérlő, zsoké, bankaltiszt.

Az 1944 februárjában elkészített zárszámadás szerint hosszú évek elteltével először volt pozitív az egyházközség pénzügyi mérlege, 556 pengő maradvánnyal.

1944. február 10-én tárgyalták Tóth János lelkipásztor feyelmi ügyét a budapesti Kálvin téren. A lelkész mellett idézést kapott ügyvédje, ifj. dr. Kovács Sándor, az egyházmegye ügyésze és az alagi presbitérium. Az ügy előadója dr. Fonyad Dezső, monori lelkipásztor, egyházmegyei tanácsbíró volt. A tárgyalásról nem maradt fenn jegyzőkönyvünk. Ítélet csak május 22-én, Székesfehérváron született az ügyben, amelyről archívumunkban szintén nem találtunk dokumentumot.

Március 8-án érvényes végrehajtási jegyzőkönyvvel érkezett Alagra Muth János váci kir. bírósági végrehajtó. A Kirner-ügyben hozott végzés alapján Setéth József kurátor ideiglenesen átadta a Kirner A. Bertalan volt lelkipásztor által követelt ingóságokat (bútorok, íróasztal, harmónium, mérleg). Véglegesen azonban csak a presbitérium döntése után volt hajlandó átadni azokat.

A március 19-i presbiteri ülésen „az elnök mély részvétellel emlékezik meg a dr. Csia Béla presbitert ért hirtelen, nagy csapásról, aki a közeli napokban vesztette el tragikus körülmények között – két nappal legkisebb gyermekének keresztelese után – fiatal feleségét s így öt gyermekkel másodszor maradt özvegyen.”

Május 24-én az esperes jóváhagyta az imaházbővítést (a 100 férőhelyes terem 150 főre bővítették volna) Csuka István építési szakértő felülvizsgálata után. Engedélyezte továbbá, hogy erre a célra a templomalapból 10.000 pengőt lehessen felhasználni. Június 8-án „a presbitérium hálás köszönetet mond az Alagi Evangélikus Fiók-egháznak azért a szíves testvéri szeretetért, amellyel húsvét és pünköst ünnepe között öt alkalommal templomát istentisztelet tartására rendelkezésünkre bocsátotta. [...] Gondnok Isten iránti nagy hálával jelenti, hogy a húsvét után elkezdett nagy templomtatarozás és átépítés pünköstre Isten kegyelméből szerencsésen befejezést nyert.” A felújítás összköltsége 11.723 pengő lett. A templombelső berendezéseinek költségeire adománygyűjtést kezdtek. A berendezések elkészítésére id. Ilcsek Vilmos alagi asztalosmester ajánlatát szavazták meg. Megegyeztek 50 templomi szék beszerzéséről is. Rendeződött a csomádi föld vételárának törlesztése is. Az esperes június 22-i leveléből: „Kedves Öcsém! Nagyon örülök annak, hogy tanácsomra az OFB. föld vételárának hátralékos összegét az asszonykör támogatásával kifizették. Nagy teherreltől szabadultok meg egyszersmindenkorra.”

A háború azonban egyre jobban érezte hatását. Még az elmúlt év decemberében rendeletet adtak ki „Templomok II. légoltalmi csoportba sorolásáról”. A református egyházi vezetés „bombakárosultak felsegélyezésére” szólította fel az egyházközségeket (bombakárosultak befogadása, ruha, élelmiszer, pénzadományok gyűjtése). „Isten óvja hazánkat és magyar véreinket!” – írta az esperes, akinek közlése szerint az egyházmegyét még nem érte bombatámadás. A gyülekezetnek hősi halottja is volt: chernelházi Chernel Antal tűzerhadnagy. „A m. kir. 3. gróf Nádasdy huszárezred hadnagya július hó 6-án hajnalban, géppuskája mellett utolsó percig hűségesen kitartva, 21 éves korában, Krisztusért és hazájáért hősi halált halt. Istenem legyen meg a Te szent akaratom!” „Elnök bejelenti, hogy az alagi vasárnapi Istentisztelet időpontját a szinte rendszeressé váló vasárnap délelőtti légítámadások miatt d.u. 6 órára kellett áttenni arra az esetre, ha d.e. az Istentisztelet a 'légő' miatt nem tartható meg.”

A presbitériumi tisztújítást július 16-ra tűzték ki. „Elnök előadja, hogy ez év elején esedékessé vált a presbitérium részleges megújítása, illetve a 9 tagúvá apadt létszám 12-re kiegyenlítése. A presbitérium kimondja, hogy az összehívandó ehk.-i közgyűlésen 3 presbiter és 3 pőtpresbiter kell választani. [...] Elnök sajnálattal bejelenti, hogy Setéth József gondnok többször hangoztatott szándéka szerint gondnoki tisztségéről írásban lemondott. [...] a presbitérium megköszönve távozó gondnoknak több mint 6 éven át tanúsított hűségét, odaadó, áldozatos szolgálatát, lemondását elfogadja.” A július 16-i egyházközségi közgyűlés jegyzőkönyvéből: „[...] a presbitérium a megüresedett tisztségekre a következők megválasztását javasolja: gondnok: dr. Végh József, presbiterek: dr. Mihály Sándor, Magyarai László, Oláh István, pőtpresbiterek (a behívás sorrendjében): Kiss M. Zoltán, Szénási Imre, Nagy Imre. Miután a jelenlevők szavazást nem

kívántak, elnök megállapítja, hogy a közgyűlés elfogadta a presbitérium fenti javaslatát, melyet ennek folytán, mint választási eredményt hirdet ki." Augusztus 12-én letették az esküt az újonnan választott presbiterek. Oláh István nem jelent meg, később levélben közölte, hogy nem fogadhatja el a tisztséget. Szénási Imre is levélben köszönte meg a bizalmat, de mivel folyamatban volt áthelyezése egy nagyváradi bankba, nem vállalhatta Alagon a szolgálatot. Kiss Mózes Zoltán egy tábori levelezőlapra tudatta a lelkésszel, hogy elfogadja a megbízatást

Még júliusban Bölcskei Géza helyettes lelképásztor rákospalotai lakását feladva Alagon igényelt és kapott lakást a Rákóczi út 74. szám alatt. A gyülekezet örömmel fogadta a költözés hírért.

A magyar királyi központi statisztikai hivatal – az 1941-es népszámlálás ideiglenes adatai szerint – közölte Alag és Dunakeszi lakosságának vallási megoszlását:

Vallás	Alag	Dunakeszi	A két település együtt	Kis-Alag	Imreháza major
Római katolikus	2838	6946	9784	668	8
Görög katolikus	38	62	100	4	-
Református	615	864	1479	152	2
Evangelikus	196	314	510	60	-
Görög keleti	68	15	83	-	-
Unitárius	7	11	18	-	-
Baptista	1	-	1	-	-
Izraelita	35	147	182	11	-
Egyéb	2	1	3	5	-
Felekezeten kívüli	1	3	4	-	-
Ismeretlen	-	2	2	-	-
Összesen	3801	6365	12166	900	10

Ebben az évben is sokan kérték az adócsökkentés mellett az egyházadó elengedését: „Dunakeszi, 944. IX. 3. Tisztelet Tiszteletes úr! Én egy 64 éves hadi özvegy asszony vagyok, semmiféle keresetem nincs. Havi 24 pengő nyugdíjam van, ebből sajnos még élni sem tudok, és így sajnos az egyház adót nem bírom kifizetni. Nagyon szépen megkérném a Tiszteletes urat, ha lenne szíves az adómat elengedni. Mert állandóan beteg vagyok, és dolgozni nem tudok. Tisztelettel özvegy László Jánosné.” „Kérem a Virág Béla két éve a fronton van és az édesapja is újból fél éve kint van, tehát tessék őket mellőzni. Tisztelettel, Virágné”.

Átlépések a református egyházba: római katolikus egyházból: Spáring Gyula, Alag. Az izraelita egyházból: Bársony Gyuláné, Dunakeszi, Reich Mártonné, szül. Felházy Vilma, Reich Márton, Újpest, Bakonyi Sándorné, szül. Adler Ilona, Alag.

A világháború rövidesen közvetlenül is elérte Dunakeszit és Alagot. Október 22-én, az év utolsó presbitériumi ülésén elhangzott, hogy „a bombatámadások során betört templomi ablakok megcsináltatása a hatóság által kiutalt üvegekkel szükségessé vált, illetőleg folyamatban van. [...] nagykárolyi Balogh Gyula presbiter, aki hosszú idő óta katonai szolgálatot teljesít, a Szentek körüli harcokban megsebesült s jelenleg valamelyik bpesti kórházban kezelik. [...] a fontos irattár és egyházi ingóságok megőrzésére – a bombatámadások tapasztalatai alapján – egy kívül bádoggal bevont ládát készített id. Ilcsek Vilmos alagi asztalosmesterrel. [...] a presbitérium az egyház-község jelenlegi készpénz- vagyoniának megőrzése, illetve értékesítése tekintetében határoz.”

Máté Ilona „saját árva” eltartási költségeire 1944-ben 462 pengő adomány gyűlt össze. 1-2 pengős adományok mellett Czákó Ferencné 50 pengőt, Horthy Jenő 100-at, a műhelytelepi iskolások 52 pengőt adtak.

Levél Szokolyáról (olvashatatlan aláírás): „Szokolya, 1944. december 4. Kedves Tiszteletes Uram! Bizonyára értesült már sanyarú sorsomról. Úgy jött ez a behívás, mint derült égből a villámcsapás. Családom bizonytalan sorsa még jobban elkeserít és csak a Mindenhatóba vetett erős hitem óv meg attól, hogy valami baj történjék. November 30-án, csütörtökön este kaptam a SAS behívót, azonnali jelentkezéssel és szombatn reggel bevonultam Szobra, ahonnét már másnap, vasárnap tovább indítottak Szokolyára egy munkásszázaddal árkot ásni.” Az 1945. május 20-i presbitériumi ülés jegyzőkönyvéből tudhatjuk meg, hogy a levelet dr. Végh József gondnok írta.

Végezetül egy 1944-es kimutatást közlünk az alagi-dunakeszi református hadbavonultakról:

Hadbavonult neve	Lakás	Foglalkozás	Gyermekek	Bevonulás
Bodolai Lajos	Kassai u. 14.	szénke-reskedő	3	1944. ápr.
Forutrán Ervin	Vereckei u. 7.	órábíres	-	1944. ápr.
Károlyi Sándor	Lóverseny u. 12.	kötőmester	1	1944. ápr.
Nagy György	Károlyi u. 12.	tisztviselő	-	1943. máj.
Nagy Zoltán	Károlyi u. 12.	műszerész	-	1944. feb.
Péntek Dániel	Nándor-major	földműves	2	1944. ápr.
Szabó István	Lovásztelep 24.	sütősegéd	2	1943. jún.
Szegedi Ferenc	Rákóczi út 100.	földműves	2	1944. feb.
Szép Károly	Csokonai u. 4.	asztalos	2	1943. júl.
Vitáris István	Kossuth Lajos u. 13.	altiszt	1	1944. ápr.

A cikkben felhasznált idézetek és adatok a Dunakeszi Református Egyházközség irattárából származnak.

